

WIBORGS NYHETER

Redaktionsbyrån var fordomdags: Salakkalahtig. 9. Telefon 3 36 – Redaktionstid kl. 8 – 12, 7 – 12.

Kontor och expedition: Salakkalahtig. 9. Telefon 3 24 – kl. 9 – 14.

Nr 1 Huvudredaktör: Per Erik Floman

Redaktör: Ann Holm

ONSDAGEN DEN 7 JANUARI 1998

Hans E. Andersin

En sommarstuga i Wiborgs skärgård anno 1997!

När jag berättar, vilket jag gör ofta och gärna, att jag byggt en villa på min farfars husgrund ytterst ute på Niemenlauta udde i Wiborgska viken ser det flesta förvånade ut. De undviker finkänsligt frågan om jag har förnuftet i behåll och frågar i stället "Hur gick det till? Får stugan vara i fred för ryssarna? Kan andra också göra det?"

Utom galenskap, en smula lösa pengar och ett stort mått nostalgi behövs det framför allt hjälp av välmående ryssar, som kan byråkratin (och språket).

Det började med att jag tillsammans med mina bröder 1989 för första gången efter kriget besökte vår hemgård Niemenlauta på gränsen mellan Wiborgs landskommun och Säkkiarvi. Ingenting fanns kvar utom några ruiner och den underbara naturen, som väl hämtat sig efter krigets förintande verkan. En instrumentfabrik från Wiborg hade tagit gården i besittning som fritidsställe för sin personal och byggt ett antal hus och paviljonger för detta ändamål. När vi presenterat oss som födda här hyllades vi av instrumentfabrikens personal som de rätta landägarna och ett hjärtligt samarbete med dem började på alla nivåer.

Byggplanerna tar form

Samtidigt vaknade idén att bitvis återerövra Niemenlauta varur föddes planen på att bygga ett sommarhus där. Besöken på Niemenlauta blev täta, ofta i sällskap med männi-

skor som bott där eller besökt stället före kriget. Planen mognade och platsen för bygget valdes: stenfoten till en villa som min farfarsfar, verkl.statsrådet, postdirektören Fredrik Alexander Andersin byggt på 1870-talet. Platsen, "Sista villan" kallad, låg längst ute på udden där Instrumentfabriken härskade, men på betryggande avstånd från deras aktiviteter. Instrumentfabrikens område var avgränsat och bevakat, vilket visade sig vara en god sköld mot de "huliganer" i olika skepnader som lär göra villaboendet svårt i Ryssland.

Instrumentfabrikens högsta ledning invigdes i planerna 1992 under en fest och de lovade hjälpa till med att underhandla med Wiborgs stads myndigheter och skaffa en pålitlig entreprenör. Under sommaren 1993 blev allt klart i princip. Parallellt med underhandlingarna med Wiborgs stad valdes ritningarna för huset enligt en rysk standardmodell, entreprenadkontraktet underskrevs för bygget, och arbetet med att röja och plana platsen för bygget påbörjades. Grunden byggdes på Sista Villans stenfoot och de första stockvarven lades i slutet av september. Den 5 november 1993 tecknade jag under arrendeavtalet på 50 år med Wiborgs stad för 1000 m² Niemenlauttamark och betalade det första arrendet den 11 november till statsbanken i Finlands Banks gamla hus mitt emot Saluhallen i Wiborg. Tills vidare har årsarrendet hållit sig på ungefär 300 FIM.

Villa Andersin i morgonsolens sken.

Det raska ryska byggarbetet.

För entreprenadavtalet hade jag anlitat en rysk advokat, anställd vid en finsk advokatbyrå, så att huset faktiskt skulle bli färdigt vid överenskommet datum och till överenskommet pris. Allt byggmaterial, utom gångjärn, beslag, lås och dylikt

är ryskt. Stocken, 18 x 18 cm av sibiriskt lärkträ, kom från trakten norr om Baikalsjön. Entreprenören överlät huset i januari 1994. Kvaliteten? Inte lika bra som i Finland men definitivt bättre än sitt rykte!

Utrustning och säkerhet

Under de följande åren slipades och lackades golven, luckor lades förfönstren, tjuvlarmer, värme, vatten och elektricitet installerades. Huset möblerades och gjordes beboeligt. Så mycket som möjligt anskaffades från Ryssland för att göra huset mindre attraktivt för ryska huliganer. Väg byggdes, naturäng anlades, utdass och terras byggdes och målning av huset utfördes.

Här kommer en viktig sak att beakta för alla som vill ge sig in på samma äventyr som jag: en av Instrumentfabrikens anställda som arbetar som ett slags gårdskar på fritidsstället (som de kallar "Turbasa Energia") åtog sig att vara väktare för min stuga och samtidigt faktotum. Denna Nikolaj visade sig vara en verklig pärla, helynkter, flitig och pålitlig. En stor del av arbetena efter att huset byggts har gjorts av honom.

En vision som förverkligats

En stor del av ställets charm ligger i dess närhet till öppna havet, skärgården och närheten till staden Wiborg. Landvägen är det ca 25 km från stugans tröskel till Wiborgs slott. Min hustru, barn, deras äkta hälfter och barn har lärt sig att älska Niemenlauta och längta dit när sommaren kommer. För mig är detta kanske det viktigaste.

När jag nu sitter på min Niemenlauttaveranda och skriver detta medan kvällssolen belyser den motsatta strandskogen, mäsarna glider längs vattenytan i sundet och småfågarna, bl.a. sommargyllingen, sjunger sina serenader i ekar, askar, lönnar och strandalar känner jag att en ny etapp i mitt liv börjat och att ett av livsmålen uppfyllts.

Rättelse

Även om redaktionen bemödar sig om att vara i takt också med den teknologiska utvecklingen, så spelar denna stundom oss sina spratt.

I vårt senaste nummer av 7.1.1997 ingick på sidan 16 en förträfflig artikel om "Aminoffar i Wiborg", författad av urwiborgaren, diplomingenjören och premiärlöjtnanten i reserven Lars Aminoff. Manuskriftet, liksom redaktionens renskrivna dataversion, innehöll ingen under rubrik.

Döm om det bryderi som drabbade författaren och icke minst redaktionen då artikeln i det tryckta bladet uppenbarade sig med en ståtlig underrubrik "hågkomster gjorda av en undersergeant vid lätta fältartilleriet"! Klappjakt anställdes omedelbart på insmugglaren av dessa rader. De befanns vara identiska med underrubriken på sidan 16 i föregående års WN, i anslutning till en lika förträfflig, men annan artikel. Tryckeriets magnetminne hade av misstag spytt ut de fatala orden och det blev dessvärre inte varseblivet av redaktionen.

WN uppreparsin muntligen framförda ursäkt till premiärlöjtnanten vid infanteriet Lars Aminoff, och tackar för hans med wiborgsk galghumor givna syndernas förlåtelse.

Red.

Handelsgillet jubilerade

Handelsgillet i Wiborg r.f. fyllde 110 år i mars 1997 – och man gjorde det med besked! Medlemskåren inbjöds till en splendid smokingfest på Svenska Klubben (i Helsingfors) den 1 mars. Inte nog med att man anmodades infinna sig, utan det var inte någon ände på den schirokaja natura, som i alla tider hört till det wiborgska: alla bjöds på hela kalaset, inklusive en deliös supé, tout inclu.

De 54 lyckliga samlades i Klubbens charmanta foajé för välkomst-

Hedersmedlemmen Kaj Lindholm mottar Gillets standar.

bubbel. Därpå förfogade man sig till Elisabetssalen för jubileumsmöte med hälsningstal av ordförande Rolf Grönberg, sång av kvartetten Play Mates och fint festföredrag av fil.dr Carl Jacob Gardberg om "Wiborg vid 1900-talets början – en guldålder". Vid cérémonie protocolaire kallades gillebroder Kaj Lindholm till hedersmedlem i Gillet, en välförtjänt erkänsla åt den flitigaste föredragshållaren med stora meriter också i ledningen för Wiborgs Arkivför- ening.

Vid den efterföljande, excellenta måltiden med saumon fumé, coeur-de-filet och framboises talade ordförande samt representanterna för de inbjudna från Östra Finlands Nation, inspektör Brommels, Helsingfors Handelsgille, direktör Backman och Svenska Klubben, Per Erik Floman. De medicinska sångarna bidrog med några fantastiska spexnummer och stämningen var den bästa, allt till tonerna av traditionella östsvenska bordsvisor och ystert glam.

Ur innehållet:

* Har du hört talas om kaméerna på Monrepos? Vad hände med det stora, hemlighetsfulla skåpet fyllt med kaméer i olika granna färger? Rainer Knapas berättar kaméernas historia i detta nummer.

* Wiborgs Hovrätt firade sitt hundraårsjubileum två månader innan Vinterkriget bröt ut. Per Erik Floman har forskat i den hundraåriga hovrättens historia. Inte minst intressant var det s.k. Kresty-dramat som handlade om hovrättens obändiga motstånd mot det som den inte ansåg rätt och som förde hela hovrätten i rysk fångenskap 1913.

* Tyrgilsmuseet r.f. har initierat ett intervjuprojekt om wiborgsliv och wiborgaröden. Monica Ståhls rapporterar.

* I serien om wiborgska släkter berättar Marianne von Wright om några alftanska livsöden i Wiborg.

* Per Erik Floman har diskuterat vattenleder med professor emeritus Herman Parland. Resultatet är en artikel om hur de wiborgska vattenlederna förändrats sedan tidernas begynnelse.

* I åretsnummer kan du också läsa om wiborgskringlans anatomi, om polis på lejonjakt, om wahliska stradivariéer och om kaffehandel.

Hur gick det med framtiden?

Hur såg framtiden ut förr i världen? Låt oss bläddra i årgång 1855 av *Wiborg, tidskrift för litteratur, handel och industri*, på tröskeln till Saima kanals öppnande. Den 20 november för 143 år sedan handlade tidningens ledare om Wiborgs nationella roll i framtiden. Den för oss obekanta skribenten målade på tidens lite frustande blomsterspråk upp sina visioner och han ställde några utmanande frågor. Ledaren är värd begrundan och vi återger den här in extenso:

"Framtiden slår mäktiga slag på ditt vallomgårdade hjerta, du vår gamla, goda stad Wiborg: skola de slagen väcka till lif och själfmedvetande hvarje slumrande nerv i ditt väsende, eller skola dina rika krafter kvarliga i dvala, dina skatter ej träda i dagens ljus och göra sig gällande på lifvets marknad? Hvar är då ditt väsende, Wiborg?"

Verksamhet! Verksamhet är din lösen nu, och skall förblifva det baner, under hvars skydd du sträfvat fram i ledet av täflande syskon.

Redan öppnar Saima kanal snart sina vida portar för ett nytt inströmmande lif: måtte det blifva den äkta finskhetens element, som på dess vatten fram bäres till dig, för att forma ditt innersta väsende till nationellt. De kölar, som klyfva Saimas väg, skola snart nedstiga till dig, att äfven pröfva sin konst på hafvets salta bölja; och det skuggiga urskogarne i Savolaks sända genom dig sina skatter ut i den vida, rika verlden. Detta skall icke ske utan att i dina söners händer kvarlema en vacker vinst. Det är långsamt linien af Saima kanal dina blickar skola se in i en framtid af glänsande guld och omfattande verksamhet. Så mycket har ditt land gjort för dig, hvad har då du gjort för ditt land, att just du skulle blifva den perla, till hvilken förhöjande millioner nedgräfdes mellan Lauritsala och Lavola slussar? Du har hittills gjort föga mot hvad man gjort för dig, men frågan är just den och det är en samvets- och framtidfråga: skall du, och på hvad sätt skall du fylla den plats, som blifvit dig anvist i det finska folkets kulturhistorie?"

Lösen för Wiborgs forntid och framtid är handel; handel skall äfven blifva namnet för dess främsta verksamhet. Men det är skillnad på handel och krämeri - det är skillnad på en för den nationella utvecklingen betydelsefull handel och på en sådan, som blott afser ögonblickets personliga vinst. Den samma spekulationen är det som finner den rätta vägen, som på granitgrunden af folkets välstånd bygger det personliga förkofrandet, som häri ser sitt eget stöd, sin bästa borgen. Det är lätt att här af sluta hvilken bestämmelse Wiborg och dess handel har för vårt land. Ej fikandet efter lumpen rikedom, det är, sådan som utan all betydelse för nationen hopas på enskilda händer, ej detta bör vara den uppgift, Wiborg uppställer för sig. Denna uppgift bör fastmer vara den, att med sina kapitaler, sina resurser, sin kredit bereda en ytterligare möjlighet för den inhemska industrins uppblomstrande; vare sig då genom att själf producera eller genom att konsumera, d.v.s. genom sin förmedling åvägabringa en större afsättning för inhemska fabriker. Det vestliga Finlands alster komma lätt och billigt till Wiborg. Sjön erbjuder en ypperlig kommunikation. Det är också derföre främst de södra kuststädernas och i synnerhet Wiborgs skyldighet att främja utvecklingen af denna kommunikation genom ångbåtar o.s.v. Kanalen åter öppnar ett fält för afsättningen på hela östra Finland af dessa artiklar. Se der genast en gren af kommersiell verksamhet, som nästan uteslutande ligger i Wiborgs hand: förbindelsen mellan sydvestra och östra Finland. - Det är ej vår afsigt att här utförligt

afhandla detta viktiga ämne, vi framkasta blott några flygtiga ord om den nationella betydelse, Wiborgs handel kan och bör erhålla. - Visst skall äfven upplandet och dess städer komma i åtnjutande af stora fördelar genom kanalens öppnande men också det tillväxande lifvet och rörligheten i affärgrenarne derstädes skola alltid mer eller mindre sammanlöpa med Wiborg, såsom medelpunkten för hela den kommersiella verksamheten i den östra hälften af vårt land. Men det är icke endast detta nationen har rätt att hoppas af Wiborg. Rikt i materiellt afseende, med en stigande bildning, sådan en tilltagande beröring med utlandet och utvecklingen af dess ekonomiska resurser skall medföra, står Wiborg, såsom Finlands yttersta gränstad, i ledet af de krafter, som ej blott skola motarbota ett alltför starkt *fremmande* inflytande på vårt folk, utan har det äfven en plats bland förkämparne för vår nations andliga utveckling. Wiborg bör framför allt blifva en *finsk* stad, för att rätt kunna uppfylla sin bestämmelse och gå en glänsande framtid till mötes. Det bör blifva en härd, der alla nationella företag omhuldas med värma och intresse, der alltid rika hjälpkällor stå öppna för alla fosterländska sträfvan. Detta är Wiborgs kallelse i vår kulturhistorie.

Nåväl vår gamla stad - huru skall du uppfylla betydelsen af ditt kall i en framtid? Skola småaktiga krämare begravva din stolthet, din ära, för mågan som du eger att väsendtligen medverka till ett nationellt välstånd, skola de begravva detta allt i de undanlästa gömmorne af sina kassakistor, eller skall du sträfvat att blifva en klar, tindrande stjärna på det finska folkets framtids himmel; på det vårt lands historie engång skall kunna nämna ditt namn bland länkarne af de band, som förena detsamma med den öfriga bildade verlden. Skall du gifva dina företag nationalitetens pregel och inom dina salar, kontor och bodar uppställa fosterlandet, dess välfärd, välstånd, bildning och språk såsom den högsta princip?"

Hvem af dina söner ville en dag ännu dröja i åsynen af ditt gamla slott - om du fejt skulle svika det hopp, fosterlandet bygger på dig? - Ingen.

O, nej! Du skall lösa din uppgift och till efterverldens och fosterlandets tillfredsställelse, båtnad och gagn, besvara denna till dig ställda samvets- och framtidfråga."

Med facit i handen kan man nu säga att ledarskribentens förhoppningar kom att bli övermåttan infriade. Redan under sin livstid torde han ha upplevat hur järnvägen drogs till Wiborg och rivningen av ringmuren började, varvid stadens areal sexdubblades. Den fosterländska drömmen skulle förverkligas: Finland blev självständigt och Wiborg utvecklades till dess näst största stad och centrum för hela Östra Finland med livaktig handel och världsvid sjöfart. En av världens största trävaruhus, Trångsund, inkorporerades med staden. Denna folkmängd åttafaldigades under de 90 år som ödet hade i beredskap för ett finländskt Wiborg. Det finska språkets "blomning, slutet än i knopp år 1855", skulle mogna ur sitt tvång och inta sin rätta plats tillsammans med de tre övriga wiborgsspråken. Wiborg blev biskopssäte, hovrätts- och länsresidens och landets största garnisonsstad. Konst-, musik- och teaterlivet blomstrade. - Ja, allt detta skulle ha gjort vår vän pennfaktaren mycket euforisk.

Den glädjen förunnades honom nu inte. Men i gengäld förskonades han ifrån den uppskakande epilogen, från att se att allt som byggts upp och älskats fram rasade samman för ett halvt sekel sedan. Måhända skulle han ha formulerat saken så att "Wiborg med ett ondske-

fullt svärdshugg och ett svekfullt penndrag skiljdes från den finska statskroppen"?

En sentida kollega faller i djupa tankar när han reflekterar över den ovanbeskrivna berg- och dalbanan av visioner, uppfyllelse och sammanbrott. Han tänker kanske också på att man inte kan begära att efterkrigsgenerationerna - vars föräldrar uppoffrade så mycket för Karelen vid försvaret av sitt land - skall kunna leva sig helt in i det oerhörda och smärtsamma som hände: att Finland utsattes för en avsiktlig, grym och orättfärdig amputation, för vilket vi dessutom efteråt fakturerades.

Det är deprimerande att frågan om att på något sätt korrigeras denna oförrätt inte tidigare tagits till tals med arvtagarna till rådsriket. Därtill har det erbjudits tillfällen, men de har försuttits. Och när den karelska regeringschefen med ryske presidentens goda minne deklarerade att diskussionen om gränsfrågor skulle leda till blodsutgjutelse eller kallt krig tog det inte eld på finsk sida. Dylikt ofint vapenskrammel skulle ha förtjänat en skarp reaktion, och den skulle ha väckt respekt.

Men medan sanden i ödets timglas rinner ned finns det också exempel på privata aktiviteter - läs till exempel dagens artikel om villan i den wiborgska skärgården!

Har vi passerat Wiborgs framtid, eller...?

Per Erik Floman

Vår läsare i dagens Wiborg

Wiborgs Nyheter har faktiskt en trogen läsare i dagens Wiborg, Helga Abakshina! Hon har plöjt igenom alla de nummer av vår tidning som finns på utställningen Det svenska Wiborg, hållit föredrag om gamla Wiborg för skolbarn och vuxna, visat staden åt intresserade och blivit något av en symbol för det Wiborg som varit.

Helga studerade teknik i Moskva vid tekniska institutet och samtidigt svenska och andra nordiska språk och kultur vid universitetet. Efter en tid i Reval och Leningrad och efter ett besök i Wiborg 1977 greps hon av en oemotståndlig lust att flytta till Wiborg, som hon betecknar som en stad full av historia och mystik. I Wiborg blev hon lärare vid ett vuxentutbildningsinstitut och fick också anställning vid Wiborgs landsarkiv, som behövde någon som behärskade svenska, ty en stor del av de dokument finländarna lämnade kvar är avfattade på svenska. Samtidigt engagerade sig Helga i räddandet av Monrepos och blev härigenom bekant med de finländska och ryska förgrundsgestalterna i denna aktion. Hon har arrangerat flera utställningar kring temat Monrepos.

Helga anser att ödet fört henne till Wiborg och Monrepos. En mystisk vägledare har härvid varit de Faraohundar som sedan 1970-talet varit hennes följeslagare. Den första Faraohunden fick hon i Reval av en person som fått hunden från Malta. Enligt en sägen har denna hundras, som av de gamla egyptierna betraktades som helig, överlevt på Malta under beskydd av Maltesserridarna. Enligt Kosmoslegenden kommer guden Anubis, som symboliseras av Faraohunden, till jorden från stjärnan Sirius under tider av splittring och visar vägen till försoning. Enligt Helga är Wiborg ett lämpligt ställe för denna roll genom sitt läge mellan Öst och Väst och sin tradition av förmedlare mellan olika kulturer.

När Helgas första hund dött fick

Vi firar 7-januarisoarén

lördagen den 10 januari kl. 18.30

på Ridarhuset, Riddaregatan

Frack el. mörk kostym

Balen med anor 1835 - 1998

Ett hjärtligt tack till alla, som bidragit med annonser och penninggåvor

Föreningen 7-januari

PRENUMERATION

Ni som önskar prenumerera på wiborgs Nyheter nästa år ring redaktör Ann Holm, tfn (09) 241 1969 eller skriv under adress: Mannerheimv. 136, 00270 Helsingfors.

Helga Abakshina har läst igenom alla de nummer av Wiborgs Nyheter som finns på utställningen Det svenska Wiborg på Wiborgs slott.

hon, igen såsom genom ett under, 1987 motta en Faraohundvalp, Heidi (med rasnamnet Sheik's Haciend), från Finland genom en gård av Raisa Savander, som lärt känna Helga i Wiborg, och Finska Faraohundklubben som räknar ett femtiotal hund-

Helga Abakshina med sina Faraohundar utanför sin bostad vid Fredrikshamnporten i Wiborg.

medlemmar. Heidi är nu rätt gammal men har en dotter Neb (Sheik's Nefret) som fortsätter Faraohundtraditionen i Wiborg. Helga ordnade i maj 1997 en större tillställning med musik och skådespel runt den mytomspunna Faraohunden på Wiborgs slott och en utställning "kosmos" om detta tema.

Utom av Monrepos och Faraohundarna upptas Helgas tid av det barnhem som ligger mellan hennes hem och Monrepos. Här bor 140 stackars föräldralösa eller övergivna barn, som Helga dagligen träffar och som hon försöker lära historia, etik, ekologi och kultur i allmänhet. Hon har även varit med om att ordna vistelse för barnen i Sverige. Första sommaren reste en grupp på 17 barn till Västerbotten, där de tas om hand av goda människor under några veckor. "Barnen har det mycket svårt, utan humanitär hjälp från vänliga människor och kyrkan skulle de ha svårt att överleva." De behöver kläder, mat, leksaker, tvål, mediciner och allt som av barn hos oss anses självklart.

H.A.

Monica Ståhls

Wiborgsliv och wiborgaröden

Tyrgilsmuseets intervjuprojekt

Föreningen Tyrgilsmuseet, som har som ett av sina syften att "främja den kulturhistoriska forskningen kring Wiborg och dess inflytelseområden", startade i september 1996 projektet "Wiborgsliv och wiborgaröden" i avsikt att dokumentera den svenska minoriteten som levde i Wiborg fram till år 1939. Materialet, dvs. intervjuerna finns katalogiserade i samling SLS 1881 på Svenska Litteratursällskapets Folkkultursarkiv.

Med Uno Ullbergs ord "Som Wiborg var ingen annan stad" kunde man sammanfatta de flesta gamla wiborgares tankar och känslor om Wiborg i dag. Och det som åsyftas är den för våra förhållanden mera färgstarka och särpräglade miljö som Wiborg var i relation till andra städer i Finland. Ännu i informanternas barndom fanns det fragment kvar av denna atmosfär.

Mellan september 1996 och april 1997 gjorde jag sammanlagt 37 intervjuer med wiborgare, huvudsakligen personer från den svenska språkgruppen. Tyngdpunkten i intervjuerna låg på livet i Wiborg samt uppbrottet med alla dess olägenheter. Då intervjuerna berörde informanternas liv från lekskola till vuxenliv, formades de ofta till s.k. life-history intervjuer, där livets olika skeden framträdde. Tyvärr avbröt kriget informanternas liv i Wiborg och enskilda detaljer kan vara svåra att erinra sig så här långt efteråt. Av de intervjuade var 18 kvinnor och 16 män. Medelåldern hos informanterna var ca 82 år. De svenskspråkiga wiborgarnas mångkulturella bakgrund har ofta påtalats, vilket också bestyrktes av att 13 personer hade en mor eller far med annan nationalitet än finländsk, d.v.s. rysk, tysk, norsk, svensk, belgisk eller baltisk.

Bilden av wiborgslivet

Bilden som framträtt utgående från intervjuerna visade genomgående liknande drag, bl.a. att så gott som alla tillbringade sin fritid på följande sätt; om somrarna var man på sommarvillan, på höst- och vårvikvällarna flanerade man på Torkelsgatan och på vinterkvällarna åkte man skridskor på Salakkalahti-isen. Ett annat drag som klart framträder är hur intim samvaron var. Man kände varandra, och som en informants mor hade sagt när de flyttade till Wiborg "Här kan man inte tala om nån människa för de är alla släkt". Av de intervjuade bodde ca 2/3 i gamlastan och de andra i omedelbar närhet. En familj bodde helt utanför Wiborg.

Då informanterna ombads karakterisera sin barndomsstad var det ofta gamla stan, skolvarteren och vallarna som nämndes och mentalt tycktes Wiborg begränsas till detta område. Därtill framkom det att ju närmare slottet man bodde, desto bättre. Att flytta till "nya stan" var för några helt otänkbart "In die neue Stadt ziehe ich nie!"

Tjänstefolk och tillfällig arbetskraft fanns det i de flesta informanters barndomshem. Förhållandet mellan värdfolket och tjänstefolket var i allmänhet mycket gott och många blev trotjänare och fortsatte att arbeta i familjen efter evakueringen. Flickorna kom ofta från den finska landsbygden och rekryteringen skedde vanligen par renommé. Ett par äldre informanter har berättat om ryssar som bonade parketten i salen genom att sätta på sig skor med borstar undertill. Sedan dansade de fram över golvet "... det var ryssar och de hade såna där borstar på fötterna och när de smorde det där golvet så dansade de så här och skurade det hela, så det blänkte nog." Kosthållet skiljde sig inte så myck-

et från dagens vad vardagsmaten anbelangade. På söndagen kunde man bjuda på "falsk hare" [färs av malet kött], kalvstek eller fågel till middag. Efterrätten kunde vara "Pappilan hätävara" [änglamat], "Papanvanhahattu" [plommonsufflé] eller vingelé. Efter en mycket fin middag kunde efterrätten vara hemgjord glass. Kosten hade både kareliska och ryska inslag och lådor, svampar, saltgurka, inlagda rödbetor och piroger förekom allmänt. Ett intressant inslag i kosten utgör bykerskans mat. Den dag storbyket skulle tvättas skulle "pyykkisääsia" [fläsk-sås] lagas eller så skulle "juntapullaa" eller "funtabulla" [grov vetebrödslängd] bakas. Av de bagerier som anlätades var Pursiainen enligt de flesta ett första klassens bageri men även Rönnbloms, Lundhs, Svartströms och Humbles lilla basutbageri anlätades. Många har berättat om hur man som skolelev kunde titta in och på stående fot äta bakelser som Lex, Warszawa mocka, Petsamo, Alexandersbakelser, Napoleonbakelser, Buchéer eller Bebéer. Blotta tanken på bakelser fick ännu informanternas munnar att vattnas. Den äkta Wiborgska kringlans skulle köpas på tågstationen. Den skulleskärshorisontellt mitt itu och så skulle man bre smör på innan man åt den. Men man berättade också om bl.a. ljusröda kringlor, kringlor smaksatt med pepparmynt och små kringlor trädde på ett snöre.

De språkliga kontakterna varierade. De flesta sagesmän talade svenska hemma. Tjänstefolket på några få undantag när, var karelare som talade finska. Kamratkretsen kunde vara utpräglad svensk eller uppblandad finsk-svensk. Ofta följde barnen föräldrarnas exempel, fanns det i föräldrarnas umgängeskrets svensk-, finsk-, tysk- eller ryskspråkiga var det vanligt att även barnen hade dessa kontakter. Det tyska språket användes inte av sagesmännen kamrater emellan utan enbart när man talade med äldre släktingar eller utländska gäster. Mot de ryskspråkiga fanns det en osynlig mur berättar en informant "... jag har ingenting personligen mot dem men någonting var det att det fanns den där osynliga muren, tyvärr. Så man bad inte hem dem till sig. Ingenting ont om dem och så vidare men ... de var annorlunda, de va ryssar." Den judiska minoriteten beskrivs i allmänhet med orden att man gärna umgicks med barnen under skoltid men att man inte hade desto mera att göra med dem på fritiden. Pengar avgjorde långt, enligt en av sagesmännen, hur accepterade ryskspråkiga och judar var i Wiborg.

Uppbrott och anpassning

Den sista delen av intervjun var den svåraste för sagesmännen. Evakueringen med alla dess strapatser, osäkerheten var man skulle få tak över huvudet, saker som blev kvar

samt oron över de sina vid fronten var saker som det var svårt att minnas och prata om. För några fick evakueringen ett panikartat händelseförlopp. "Det var ett fruktansvärt slag för mina föräldrar. De packade ihop några ryggsäckar och en fanérask och så skickades de ut och ... först gick de till stationen men därifrån gick inga tåg så de fick vandra flera kilometer västerut i Wiborg förrän de sedan hitta någonstans någån tåg som tog dem. Och där tillsammans med många andra så ... och ännu idag ser jag mina föräldrar vandra där i mörkret, det var en hemsk syn!" Även andra berättade om hur man blev tvungen att lämna så gott som allting efter sig "De fick ta med sig så mycket de orkade bära och vad kunde två människor bära. En kappsäck full med saker, lite kläder och mamma tog bl.a. lite silver för att annars skulle jag [...] och så sattes de på ett bilflak och så kördes de till någon station i trakten av Simola. Men största delen blev ju där." En av de få civila som bodde i Wiborg under vinterkriget berättade att staden levde upp under natten i skydd av mörkläggningen. "På natten för då bombades det inte, utan på natten så blommas stan upp. Affärerna öppna, bankerna öppna, folk kröp ut ur sina vindskydd och det där ... och så hade de då öppet ett antal timmar."

Få svenskspråkiga flyttade tillbaka, men en av dem som återvände svarade så här på frågan om hur det var att se Wiborg efter vinterkriget. "Både och, visst var det sorligt att se hur det såg ut men ändå ... ändå så var det ju Wiborg och det var vårt. Så det betydde oändligt mycke nog". Utanför Wiborg i skogarna strök s.k. skogsryssar omkring. Dessa desertörer från ryska armén kunde plötsligt uppenbara sig för lokalbefolkningen "... plötsligt hörde han röster och så kom det två ryssar, ryska soldater som då hade gömt sig. De var fullt beväpnade men de ville ge sig". På gårdarna runt Wiborg kom jordbruket så småningom igång. Under vinterkriget få månader hann fienden ibland göra stor skadegörelse "... således karaktärshuset hade ryssarna bränt [...] byggnader där arbetare bodde och det var också allt bränt. Ladugården var bränd och den byggdes ju upp sedan nog." Mellan 1941-1944 återuppfördes och reparerades det flitigt i Wiborg med omnejd, torghandeln kom igång, affärerna öppnade och livet normaliserades så småningom, men 1944 övergick Wiborg igen i främmande ägo.

Många av informanterna har sagt att det efter evakueringen kändes svårt att anpassa sig till en ny stad. Det var inte bara staden som var ny, utan även mentaliteten kändes främmande. "Det var just så, jag frös när jag kom hit. Jag tyckte att det var kallt och obehagligt. Människorna var så annorlunda, allt var främmande. Och så styvt, det var i Wiborg mycket livligare." Längtan tillbaka till det som Wiborg stod för, är stor för många av de intervjuade och man önskar och hoppas på att Wiborg åter en dag skall höra till Finland. Men alla är inte av samma åsikt. Även mera negativa synpunkter framkom, såsom varför skall Fin-

Sommarorkestern spelar för wiborgarna i en vacker omgivning - Torkelsesplanaden framför Espiläs terrass.

land ge pengar till projekt som aldrig förverkligas och vad skulle vi göra med de 250.000 ryssar som idag bor i Wiborg?

Utifrån vad alltsom berättats, kan

väl de flesta wiborgares identitet idag beskrivas med följande ord "Jag har nog alltid känt mig som wiborgare och jag är det fortfarande".

Hälsning till Karelen

*Var hälsat ärans, sångens land,
mörkt susande Karelen!
När hårda slag av ödets hand
mött trotsigt mod i själen,
då stod du där, då ljöd din sång
i seger eller undergång.*

*Så långt i Finlands ödemark
tolvmannanämnden talar,
gror frihet bottenfast och stark
som fur i gröna dalar.
Här leva endast fria män,
det varit så, det är så än.*

*Den glöd som djupt i folket bor
och allting överglänsar,
den ger en upprikt mera stor
än Gustaf Adolfs gränser,
och alla ha vi läxan lärt
vad livet utan den är värt.*

*Så hyllen stolt med ärans ljus
den goda kamp som striddes!
Den stam, som miste hem och hus
och ut kring landet spriddes,
den dignar under slag och sår,
och bördan som den bar var vår.*

*Så mycket blod, så mycket sot
av utsläckt lyckolåga,
så mycket tungt de kämpat mot
och grym, otidlig plåga -
giv dem på nytt en gård, ett hem,
och hjälp dem, stöd dem, skydda dem!*

*De värnat som en ädel skatt
den bästa arvedelen.
Nu susar i en molnhöljd natt
sångernas land, Karelen.
Det slumrar vid vårt ödes port
med skog och stränder, mörkt och stort.*

Svante Dahlström

Var man går i en hatt
från Wahlman

grundad i Wiborg 1901

Norra Esplanadgatan 35

SIS-ARK OY
Veneentekijäntie 18
00210 Helsinki
puh. 09-692 6411
fax 09-692 3829

Hannele Hellkama-Rågård

Buchhandlung Kirja-Aitta

Torkelstrasse 16 · WIBORG · Telefon 1062
Gut versehenes Lager von deutscher, russischer, französischer u. englischer Literatur.
Erstes Auswahl-Ansichtsbüchlein von Wiborg und Umgebung.

Den första wiborgaren i släkten Alfthan – en släkt med rötter i Alfta socken i Hälsingland, Sverige – hette Abraham Johan Alfthan (1685–1774). Som kvartermästare och adjutant deltog han i Karl XII:s krig mot Ryssland, blev tillfångatagen vid Poltava 1709 och frigiven vid fredsslutet 1721. Han sökte sig då tillbaka till sina hemtrakter i Hattula, där fadern varit kyrkoherde. I sina efterlämnade anteckningar berättade han att han efter tolv års fångenskap ”icke hade lust att bestrida kungl. maj:ts tjänst”; han hade i stället ”ernärt sig med inspektionen”, dvs. förvaltartjänster på olika gårdar. Tydligt trivdes han inte med förhållandena i landet, kanske tyckte sönerna att de skulle ha bättre möjligheter i den del av det svenska riket som vid fredsslutet tillfallit Ryssland. Allt nog, 1746 flyttade han till Wiborg. Han omtalas som handlande men det var hans söner som ”höjde släkten till anseende på orten”.

Wiborgsk stamfar och hans söner

Den äldre sonen Erik efterlämnade inga manliga ättlingar, medan den yngre Abraham Johan (1733–1795/98) blev Wiborgs-Alfthanas stamfar och den första som använde namnformen Alfthan. Han ägde ett hus vid Karjaportsgatan, var rådmän och valdes att upprätta stadens Bürgerbuch. Hans fyra söner blev i sin tur stamfäder för var sin ännu fortlevande släktgren.

Johan David (1786–1852) ägde och brukade Ala-Urpala i Vederlax socken samt sålde ved och tjära till St Petersburg. Hans fru Hedvig, f. Stråhlman, var en god husmor och tog personligen hand om husets kassa ”som förvarades bokstavligen i en strumpa”. Hon var svag för smycken och kunde vänta sig ”vackra pärlcollier och hela garnityr av slipade granater, koraller och brillianter” när hennes man återvände från en lyckad affärsresa.

Abraham Fredrik (1788–1842) var i sin ungdom förvaltare på Monrepos och fann där sin fru Milchen von Rechenberg, vars mor ansvarade för baron von Nicolays hushåll. Fredrik övertog Korpela gård och köpte senare Horttana, två gårdar som gav namn åt den släktgren som hans ättlingar bildar.

Fredriksson Carl (1825–1887) var godsägare och kommunalråd – ”initiativrik, kunnig, driftig, med djupa insikter i ekonomiska frågor”. Han och hans fru Lotte, f. Öhmann, förde ett gästfritt hus, där det förutom familjen och släkten fanns rum för ”en kavaljer, greve till börden, som hade hustru och barn samt en mor i livet, men hade råkat på villovägar och då funnit en tillflykt i vännen och fränden Alfthans hem”.

Carl Wilhelm (1789-1866) gjorde både militär och civil karriär i Ryssland. Han deltog som Kamenskys adjutant i 1808-1809 års krig och omtalas av Sara Wacklin i Hundrade minnen från Österbotten som ”en av de mest omtyckta kavaljererna på en bal i Uleåborg”. Han var med om fälttåget mot Napoleon 1812–1814) och övergick därefter till det ryska tullverket. Han motarbetade mutsystemet och fick därigenom många ovänner. Efter en lång och förtjänstfull karriär tog han avsked 1865 och slog sig ned på Pajulax gård i Vederlax socken.

Farfars farfar Anton

Yngst i brödraskaran var Anton (1792–1854), min farfars farfar och central person inom Kirjola-Havis grenen. Jag skall därför berättade utförligare om honom och hans efterkommande.

Anton deltog i Napoleonkrigen som intendent och återvände till hemstaden med titeln guvernementssekreterare, men det var som en duktig och framsynt borgare i Wiborg senare generationer minns honom. Han var skeppsredare och ägde bl.a. barken Sju Bröder och briggen Helena, byggda på det egna varvet på Kirjola i St Johannes. Anton var också industriman, han grundade ett ölbryggeri i staden och en

Marianne von Wright

Wiborgs-Alfthanarna

Några livsöden under 250 år

ljusfabrik på Kirjola som senare flyttade till Havis. Han ägde en gård invid Salutorget och en i hörnet av Vaktornsgatan och Nyportsgatan. På Kirjola var han också godsägare och intresserad jordbrukare. Där samlade han och hans hustru Helena, f. Schröder, släkt och vänner kring sig i många festliga sammanhang. I synnerhet Helenadagen den 31 juli var ”en samlingsdag för hela släkten och firades med lustbarheter av alla slag”. Traditionen fortsatte under 20- och 30-talet då min faster Helena och Gerda, min farmor med namnsdag den 1 augusti, gemensamt firade på sommarvillan på Vierevänsaari.

Helena och Anton hade tre döttrar och åtta söner som kom att representera olika verksamhetsområden och vitt skilda levnadsöden. Georg (1828–1896) genomgick kadettskolan i Fredrikshamn, avancerade raskt inom den ryska armén samt blev 1863 generalmajor och guvernör i Uleåborgs län. Han adlades tre år senare, blev friherre 1886, han var medlem av senaten och deltog i lantdagarna 1867–1891. Från honom härstammar alla som bär namnet von Alfthan, t.ex. Georg och Christian (Kristian) i många generationer.

Särilingen Johannes

Johannes, ibland kallad Johan, (1830–1893) var en främmande fågel i syskonskaran. Hans skolgång var bristfällig, men han skrevs in vid Kejsarliga Alexandersuniversitetet i Helsingfors 1847. Den akademiska karriären blev kort; anklagad för att ha ”anställt kakafonier för ett ungt fruntimmer” relegaderades han för åtta månader, ett strängt straff för ett studentikost upptåg men bakom låg politiska orsaker. Johannes tillhörde Wiborgska avdelningens oppositionella falang och hade redan tidigare förärgat mera konservativa studentkamrater. Han återvände inte till universitetet utan försökte sig som skald och publicerade två diktsamlingar som fick en nedgörande kritik. Därefter etablerade han sig som förläggare och öppnade 1851 en bokhandel i Wiborg. Att ge ut och sälja böcker tillfredsställde inte den idealistiske och orolige Johannes.

Anton Alfthan, grosshandlare, guvernementssekreterare.

Han startade tillsammans med den tidigare studentkamraten C.I. Qvist tidningen Wiborg. Under den tid dessa två fungerade som redaktörer och utgivare fick tidningen en stor spridning och citerades ofta i den övriga pressen. Den drev en liberal linje, talade för frihandel och industrialisering, skolor och yrkesutbildning för alla. Också språkligt var den framstegsvänlig. På grund av sina frisinna åsikter råkade redaktörerna ofta ut för censurans ingripande. Tidningen införde något för den tiden alldeles nytt, nämligen en ledare som var placerad före nyheter och officiella meddelanden. (Se WNs ledare i dag.) Ledarna tog upp nationella, lokala och allmänna frågor, och som många innovationer möttes de av ironiska kommentarer i andra tidningar. Efter bara fem år 1859 sålde Johannes sin andel i tidningen, som kort därefter upphörde. Han tog över sin svärfars Rafael Tawasts gård, men passade inte i lantjunkarens roll. De ekonomiska problemen blev oöverstigliga, han gjorde konkurs, hans hustru dog och han drabbades av den ena motgången efter den andra. Slutligen flyttade han till Sverige, där han med föga framgång än en gång gav sig in på den litterära banan.

En märkeskvinna

Bland barnen på Kirjola fanns dottern Helena (1837–1895), en tidig yrkeskvinna. Genom språkstudier utomlands och som guvernant i privatfamiljer skaffade hon sig den tidens lärarkompetens. Åren 1884–88 tjänstgjorde hon som lärare i tyska vid Läroverket för gossar och flickor i Helsingfors, landets första samskola, och de två sista åren också som föreståndarinna. Hon och föreståndaren hade emellertid olika åsikter om hur uppgifterna skulle fördelas mellan dem och hur eleverna i de högre klasserna skulle handledas. Lärarkollegiet drogs in i konflikten och ”uttalade sig med förkrossande majoritet mot samma makt för föreståndare och föreståndarinna”. Föräldrarna stödde Helena, men hon stod fast vid sitt beslut att avgå och övergick till den nygrundade Nya Svenska Samskolan, där hon blev

En wiborgsfamilj år 1890. Fru Adèle Alfthan, född Kuhlström, omgiven av sina döttrar: fr.v. Olga (g.m. affärsmannen K.F. Borenius), Molly (g.m. statsrådet August Ramsay), Anna (g.m. senator Henrik Snellman), Esther (g.m. lektor Karl Höckert), Enna (g.m. senator Emil Streng) och Toni (g.m. lektor Emil Grönroos). Foto Fredrik Diehl, Wiborg, museiverket.

”en mycket framgångsrik föreståndarinna”.

”Ferdinandlinjen”

Ferdinand (1822–1889), dennäst äldste av Antonssöner, övertog ledningen av familjeföretagen vid faderns död. Han gjorde emellertid konkurs 1863, men fortsatte som disponent vid Havis och grundade 1879 F:ma Ferd. Alfthan, sedermera främst importör av kaffe och te och grossistfirma.

En stor skara barn växte upp på Havis, barn till Adèle, f. Kuhlström, och Ferdinand. De umgicks med ungdomarna i grannskapet och i staden, studerade, gifte sig. Några lämnade hemstaden, bl.a. Anton som blev chef för Finska Socker Ab och bergsråd och Max som valde den militära banan, sedan verkade inom industrin och var guvernör i Nylands län under de oroliga åren 1905–10.

Ferdinand (1857–1921) studerade språk, praktiserade vid olika företag och blev småningom delägare i faderns firma. Efter dennes död övertog han firman och hans livsverk blev att förkovra och utveckla den. I ett pressmeddelande då F:ma Ferd. Alfthan fyllde 75 år (1954) beskrivs han som ”en central gestalt i den traditionsrika handelsstaden: grossist och efter sin far även disponent för Havis och Nevski fabriker, pliktmedveten kommunalman i lugna liksom stormiga tider, en patriarkalisk arbetsgivare och inte minst en kulturellt intresserad och vinnande personlighet”. Han blev i sin tur konsul och kommerseråd.

Ferdinands första hustru Agda Linqvist – en lovande konstnär som studerat i Paris – dog efter två års äktenskap då sonen Isak var bara 10 månader gammal. År 1900 gifte Ferdinand om sig med Gerda Lindewald, min farmor, och fick med henne barnen Brita (Öhquist), Ferdinand, Torsten och Helena (Helkama). Familjen bodde på Havis till år 1915, och där bodde också andra släktingar, året om eller under somrarna. I min pappas – alltså Ferdinand (1902–1969) – hägkomster från sin barn- och ungdom intog tiden på Havis en central plats, där fanns möjlighet att segla på sommaren och skida på vintern, utrymme både för studier och pojkestreck.

Under årens lopp hade söner och döttrar i de alfthanska familjerna

lämnat sin hemstad. Åren före vinterkriget bodde ett 20-tal släktmedlemmar i Wiborg. Till dem hörde bl.a. Märta och Georg von Alfthan med maskin- och agenturbyrå och gården Biskopsgatan 16 samt Olof Alfthan, chef för Östra Finlands Tryckeri som gav ut Wiborgs Nyheter, och hans fru Mary. Hon var tandläkare och i hennes tandläkarstol placerades jag för den första plomben – jag glömmmer aldrig den ilande smärtan när hon trampade i gång sin fotdrivna borrh!

Sammanhållning

Alfthanarna i Wiborg var släktkära, man träffades vid födelse- och namnsdagar, firade jul och nyår tillsammans. Mina föräldrar umgicks också däremellan ofta med Brita och Harald Öhquist och för min bror Ferdinand och mig blev familjens tre pojkar, Gustav, Henrik och Harald, redan tidigt goda vänner och kusiner.

De stora helgerna hade sina traditioner. På julaftonen fick man vänta i ”mörka rummet” medan två eller tre betrodda julfirare gav julgranen en sista översyn och tände ljusen. Spänningen steg i mörkret, minuter-na kröp fram och sedan... Dörrarna till salen slogs upp och där stod granen strålände av ljus.

Alltid med vid släktsammankomsterna var fastrarna Esther Höckert och Toni Alfthan-Grönroos, som jag minns som gråhåriga, snälla och försynta; de var konstnärligt begåvade, yrkesarbetande och hade många intressen. Esther var

utbildad musiklärare, skrev artiklar i dags- och veckopress och gav tillsammans med sin systerdotter Ingrid Borenius ut Människor och minnen från Wiborg. Tonistuderade vid Finska Konstföreningens ritkola, besökte dess målarateljé samt studerade i England och Frankrike. Hennes yrke var i många år teckningslärarens, men hon hade också tid för arbete vid staffli och skissblock.

Min farmor och min faster Helena flyttade redan i början av 30-talet till Helsingfors när Helena började sina studier vid Ateneum. Men de firade alltid julen med familjen och kom för minst en månad varje sommar till villan på Vierevänsaari. Om Isak kan man säga att han gav sig ut i världen. Han var en intressant och färgrik person, fil.mag., jägare, aktiv officer och skribent med åsikter, en sin tid "tyckare". Han diskuterade gärna och intensivt, och då han tidigt blev döv gick det ofta högljutt till.

Min far och hans bror

Min pappa Ferdinand ansvarade för familjeföretaget och där arbetade också hans bror Torsten. Förutom sin professionella verksamhet var pappa engagerad i organisationer och föreningar, han spelade tennis och ägnade stor tid åt sitt allt över-skuggande intresse seglingen. Tidigt togs också min bror och jag ut på sjön. Jag minns också – och det bestyrks av dagböcker och brev – bjudningar och maskerader, 7 januari och flagghissningar.

Seglarfoto av Ferdinand Alftan, 1938.

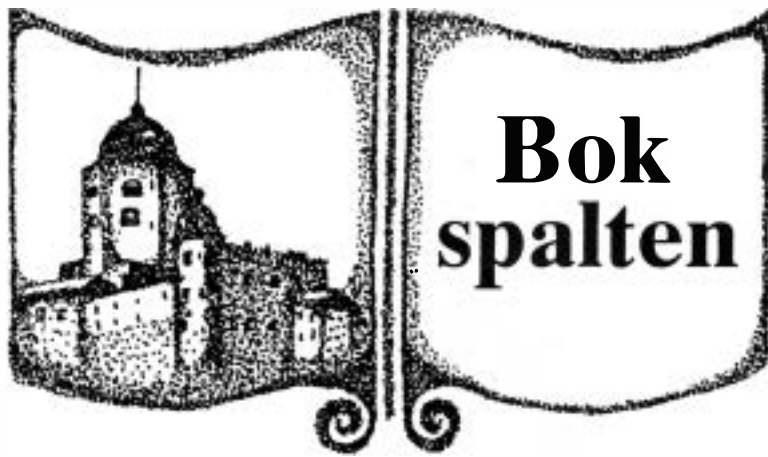
Wiborg var en bra stad att växa upp i. I kindergården och i skolan, på lekplatser och inom scoutkåren var man omgiven av bekanta. På vintern åkte man skidor och skridskor, sommaren var varm och evigt solig, avbruten av granna åskväder. Men den 30 november 1939 bröt vinterkriget ut, barndomen fick ett abrupt slut och allt förändrades.

Släkten Alftans historia i Wiborg har en epilog. Under fortsättningskriget öppnade firman ett kontor, där min farbror Torsten skötte dess bokföring. Han lämnade, som den sista av oss, staden den 19 juni 1944 på en öppen vagn på ett godståg. Följande dag retirerade de finska trupperna, flaggan på slottet halades – en epok i Wiborgs historia var slut.

Hjärtligt tack till Helena Helkama som bidragit med muntliga upplysningar och tillgång till tryckt och otryckt material.

Källor:

von Alftan, Märta, Fyra bröder Alftan. Wiborgs Nyheter 28.2.1939.
Broban 1883–1973. (Läroverket för gossar och flickor) Hfrs 1973.
Hirn, Sven, Johannes Alftan, författare och publicist. SLS Historiska och litteraturhistoriska studier 35. Hfrs 1960.
Höckert, Esther & Borenius Ingrid, Människor och minnen från Wiborg. Hfrs 1940.
Ruuth, J.W., Wiborgs stads historia 1-2. Hfrs 1906.
Släktbok. Utg. av Erik Lindh. SLS. Skrifter 286:1. Hfrs 1941.
Suomen lehdistöen historia. 7. Päätoim. P. Tommila. Kuopio 1988.
Manuskript, brev, dagböcker m.m. tillh. Helena Helkama och Marianne von Wright.

Elysium Wiburgense – Villabeyggelsen och villakulturen kring Viborg – Viipurin tienoon huvilasutus ja huvilakulttuuri. Författad av Stig Jaatinen och utgiven av Finska Vetenskaps-Societeten som nr 151 i skriftserien Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk, 1997, 228 sidor. Finns hos Akademiska bokhandeln och Vetenskapsbokhandeln (Kyrkogatan 14 i Helsingfors). För denna bok fick författaren i november det karelska litteraturpriset, som delas ut av Karjalaisen kulttuurin edistämisseatiö.

Detta efterlängjade verk är resultatet av den oförtröttlige Stig Jaatinen mångåriga forskar- och samlargärning. Bokens uppläggning är grundlig och vetenskaplig, men den är skriven med tanke på begriplighet och populärt intresse och även kryddad med ett stort antal inlägg av villamänniskor samt skönlitterära bidrag. Dessutom präglas texten av författarens innerliga känsla för den förlorade hembygden och dess minnen. Texten är svenskspråkig, men alla bildtexter återges även på finska, vartill merparten av insända bidrag är finskspråkiga. Vidare finns där ett vidlyftigt sammandrag på finska, varför villaboken blir tillgänglig även för majoriteten av dagens wiborgare. Ytterligare bör nämnas en engelsk resumé. Några smärre detaljer kan man snoka upp, vilket dock förmodligen kan återföras på uppgiftslämnarnas oklara minnesbilder.

Ett mått på författarens arbetsprestation: Han berättar om hundratals villor, som han grupperar kring Vikens båda kuster, kanalområdet, Suomenvedenpohja och insjöområdena. Texterna kompletteras av förtäffliga kartskisser, hundratals fotografier och skisser, en stor kartbilaga i färg medföljer. Boken är försedd med ett personregister omfattande över 800 namn samt ett ortsnamsregister med över 300 positioner. Källförteckningen täcker tre sidor!

De kulturella och sociala aspekterna är väl understruken. Recen-

senten frapperas till exempel av de väldiga skillnaderna i social standard "på de gamla tiden" i början av seklet. Samtidigt som en ordinär medelklassare lätt identifierar sina minnesbilder med referaten från villalivet på 30-talet kan man få läsa om grevinnan de Heydens sommarflyttningar från St Petersburg till Juustila. Hon skriver att på resorna medföljde "mamma, hennes kammarjungfru, vi fyra barn, de tre guvernanterna, min brors informator, en hovmästare, två betjänter, tre jungfrur, en köksmästare, en kökspojke, fyra tvätterskor, tre hundar osv. osv." Undra på att förändringarnas tid var på väg – men tänk också på hur många arbetsplatser det hushållet erbjöd...

Om någon tvivlat på Wiborgs internationalitet, så skingras tvivlen nog när man bekantar sig med det otroligt brokiga persongalleri som dvaldes på de wiborgska villorna. Det ryska inslaget var naturligtvis både banbrytande och stort. Jaatinen ägnar detta och de ideella strömningarna särskilt intresse, liksom frågor om geografin, arkitekturen och levnadsmönstren. Han betonar sommarlivets emotionella grundton och att hans bok är tänkt som en kartläggning "av en minnas kyrkogård", ty framtida generationer skall också kunna ösa ur dessa outtömliga källor, ägnade att berika vårt kulturella medvetande. Och det är viktigt för ett Finland som vill värna om sin identitet.

Jag förenar mig med Stig Jaatinen vackra ord i epilogsavsnittet om det fränryckta Karelen och särskilt om det som "ett vardagens, arbetes, hembygdskärlekens, det röda blodets och den svarta sorgens land". Minnesbilderna skall konkretiseras och villaboken är förvisso en sådan byggesten, tillsammans med de talrika wiborgska minnesböckerna och den enastående miniatyrmodellen i Villmanstrand.

En dylik liten pusselbit strävar även Wiborgs Nyheter att vara.

PEF

En av de 26 kartskisserna: Lihaniemi.

Die "Fibeln der Wiborger Aufklärung". En uppsats av dr Robert Schweitzer i Helsingfors universitetets skriftserie Mundus Librorum, Bok- och lärdoms-historiska uppsatser, Helsingfors 1996.

Bibliotekschefen Robert Schweitzer aus Lübeck känner WNs läsare bra till genom hans skrift Die Wiborger Deutschen för ett par år sedan. Nu kan man bekanta sig med hans stora lärdom, denna gång behandlande Wiborgs tyskspråkiga gymnasiums "Schulprogramme" under åren 1806–14 "in ihrem Umfall eine gattungsgeschichtliche Studie".

Skriften är naturligtvis riktad till specialister och därför mycket vittret och svårläst för amatörer. WN vill ändå informera dem, som har intresse för växelspelet i skolpolitiken vid övergången från rysk-tysk guvernementsregim till rysk autonomi med svenska förtecken, språkstrategierna ur tysk synpunkt, gymnasiernas tryckerier, vetenskaplig krav på rektorernas berättelser, inflytelserna från Petersburg, Dorpat, Åbo, Borgå m.m., bibliotekstekniska reflexioner om den tidens arkiv etc. etc., och berätta att det även finns en dylik wiborgsstudie att tillhandla sig t.ex. hos Vetenskapsbokhandeln på Kyrkogatan 14 i landets unga huvudstad.

PEF

Koggar, marzipan och svenskminnen – Strövtåg i Hansestäder, av Ulla och Olof Siljeholm. Carlssons förlag. Finns för 199 mk hos Akademiska bokhandeln, avd. 54.

Ehuru Wiborg inte hörde till Hansan så samhandlade wiborgarna livligt med Östersjöns Hansastäder och därför kan denna trevliga bok om Lübeck, Wismar, Stralsund, Greifswald m.fl. vara av intresse för WNs läsare.

Det handlar ju om nordtyska områden som varit svenska under stormaktstiden och ännu i dag i folkmun kallas "Süd-Schweden". Författarna greppar ämnet genom att blanda historiska tillbakablickar med sina egna reseintryck. En tredjedel av boken handlar om "huvudstaden" Lübeck, resten är strövtåg som är beskrivna på ett beläst och angenämt sätt. Den hårda pärmens är för övrigt mycket stilig.

PEF

Rakkaudesta taiteeseen, 56 sidor i fyrfärg, fås för 95 mk hos KARJALAS försäljning i Villmanstrand, tfn 05-5414600.

I detta verk deltar ett fyrtiotal nulevande medlemmar av Viipurin Taiteilijaseura. En artikel om konstgrafik har illustrationer av avlidna konstprofessorerna Erkki Tantu

och Auk. Tuhka. I artikeln om Karelen bidrag till finsk bildkonst ingår trettiotalisten Mikko Omonens målning av Vallinkoski.

Konstnärsföreningen kommer fö.ö. att ha sin 70-årsjubileumsutställning år 2000 i Villmanstrand.

PEF

Mie ja miu tiatteriin Viipuris av Kalevi Tilli, 103 sidor, Karjalan Kirjapaino.

En rolig bok om konst- och teatermecenaten, kommerserådet Juho Lallukkas liv och "hans" teater. Här beskrivs den fattige torparpojken otroligaklättring upp för den sociala stegen, följt av en samling burleska, saftiga teateranekdoter på wiborgsdialekt. Slutligen skriver Tillien kort historik över de finska wiborgsteaternarna. Pris 70 mk, fås hos Akademiska bokhandeln eller tryckeriet, PL 4, 005310 Villmanstrand.

PEF

Bland WNs bokrecensioner vill redaktionen gärna peka på två inlägg i andraskrifter, som våra värderade medarbetare Tore Modéen och Stig Jaatinen stått för. Den gemensamma nämnaren för deras uppsatser är strävan att för en ny publik presentera Wiborg – en kulturgärning, tycker WN.

Jacob Ahrenberg – un gustavien finlandais du siècle dernier, en artikel av Tore Modéen i BOREALES. Revue du Centre de Recherches Inter-Nordiques, nr 66/69 årg. 1996. Författaren beskriver först det franska språkets och den franska kulturens ställning på 1700-talet i Europa och särskilt i Sverige. Därefter följer en orientering i begreppen "Nya" resp. "Gamla" Finland, varefter Modéen belyser staden Wiborg och dess omnejds speciella, unika karaktär. Slutligen kommer han fram till Jac. Ahrenberg, som presenteras i fem avsnitt: wiborgaren, arkitekten, journalisten, gustavianen, biografen samt francophilen. Allt på det läckra franska språket.

I Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, häfte 5 av årg. 1996, har Stig Jaatinen en fem sidor lång recension av Carl Jacob Gardbergs bok Wiborg – en stad i sten. Recensionen har det dubbla syftet att dels presentera denna fina bok, som ju förmedlar avgrunder av wiborgskunskap, dels låta recensionen växa till en historisk översikt av Wiborg. Jaatinen hjälper därmed till att fylla de kunskapsluckor, som veterligen gapar redan i Norden beträffande den finländska historiebildningen.

PEF

PÅ GRUPPRESA!

– KANSKE TILL ANDRA SIDAN JORDKLOTET
Mässa, kongress, konferens, semester eller utan någon speciell anledning på gruppresa. Med båt, flyg eller hur som helst, vart som helst. Kontakta Finlands Resebyrå – pålitlig och professionell. Din gruppresa lyckas bättre.

FINLANDS RESEBYRÅ

HELSINGFORS växel (09) 182 61 samt våra byråer runt om landet

City-Isännöinti Oy

LKV ALFTA
Gresavägen 6 B
02700 Grankulla
tel. 505 3596
050 62 426

Om kaffehandel i gamla Wiborg

År 1993 publicerade Wiborgs Nyheter ett kåseri om den anrika *thé*firman Perloff. Även händelse kom redaktionen i ett annat sammanhang nyligen över några kaffefakta, som vi gärna ger vidare åt våra läsare.

Vid sina forskningar i sommarvillbranschen stötte WNs social- och kommunalreporter på en f.d. Horttanabo, Pentti Somerkoski. Denne hade under kriget anställts som springpojke hos Pauligs i Wiborg, där han var underställd sin far Eero, som var handelsresande med högkvarter vid Wiborgskontoret. Faderns släkt hette för övrigt i tiden Skutnabb.

Sonen har på gamla dar skrivit en del om sitt hem i Kolikkoinmäki och om villalivet i Horttana, material som WN har i sitt arkiv för ev. framtida bruk. Men så framgick det att han också forskat i sin fars förhåvanden och därvid skrivit ihop en lång, intressant uppsats om firman Pauligs verksamhet i Karelen under 1920- och 1930-talet. Enär Wiborg härvid spelade en central roll passar WN på att återge några fakta om speceri- och kaffehandeln i vår landsända före och under de för Karelen ödesdigra krig. Nämnas bör att Pentti Somerkoski vet vad han talar om; efter kriget jobbade han hos Pauligs i Villmanstrand, flyttade sedan till Lahtissom kontorsdirektör och verkade slutligen som försäljningschef hos Pauligs i Helsingfors.

På den tiden, dvs. 20- och 30-talet fanns det i Finland ett fyrstotal kafferosterier, varav några i Wiborgstrakten. Aldre läsare känner i nostalgiska näsborrar doften av Ferd. Alfthans kaffe – den kärleken rostar inte! I dagens WN berättar Marianne von Wright om det wiborgssvenska grossistföretaget och alfthanarna kring det. Ett annat lokalt kaffemärke var "Kultapapu" från Viipurin Kauppiaats rosteri. Småningom kom även Pauligs med i bilden.

På 1920-talet höll sig firman Paulig med ett omfattande partiaffärsortiment, såsom mjöl, socker, kaffe, té, kryddor, torkad och konserverad frukt etcetera. Måhända ingick där kardemumma och andra hemlighetsfulla kondimenter för wiborgskringlor? Pauligs agent i Wiborg var A. Kononen. Något partilager hade man inte utan varorna levererades per tåg från Helsingfors.

Wiborgskontor vid Tottsgatan

I början av trettioalet grundade Pauligs ett eget försäljningskontor i Wiborg med Jonne Vaali som drivande kraft. Kontoret jämte lager befann sig vid Tottsgatan – det är förmodligen många läsare som inte kan erinra sig var denna gatstump fanns: mellan Magnusgatan och Repolagatan! Wiborgskontorets försäljningsdistrikt omfattade hela Karelen och lite därtill, eller de sedermera år Sovjet motvilligt överlätna

6-årskaffe på
Wiborgskontoret
1936.

områdena med Wiborg och Näset samt Villmanstrands, Nyslotts, Outokumpus och Joensuu näringsregioner. Kontoret och lagret hade en personal om 20 anställda, varav 8 handelsresande. Vår sagesmans far Eero Somerjoki var med från 1934. Wiborgskontorets alla distrikts försäljning översteg Helsingforskontorets, vilket WN med välbehag antecknar.

Det bör noteras av oss, som vant oss vid att i den 121-åriga Pauligkoncernen se en dominerande rese i sin bransch, att det var först på 1920- och 1930-talet som begreppet Paulig på allvar började göras känt för köpmannakåren i Östra Finland. Några exempel på hur den kunde stava firmanamnet vittnar om att det kanske inte var så enkelt: Kustaf Pauling, Gustaf Bauling, Kustaa Paulik etc. etc.

I dag ryska fotografier,
men 1942-44 Pauligs
Wiborgskontor i
"Kimmo" vid Magnus-
gatan.

Krig och evakuering

Vinterkriget avbröt den accelererande försäljningen och Paulig fick lov att evakuera Wiborgskontoret till Villmanstrand. Transporterna till de kvarvarande karelska distrikten komplicerades av Moskvafredens nya gränssträckning. Med fortsättningskrigets början 1941 återställdes visserligen en del förutsättningar för handeln, men det var krig, de som skulle sköta försäljningen var mestadels vid fronterna – och förresten fanns det inte så mycket att saluföra. Men ändå återuppstod Paulig i Wiborg redan 1942 och man etablerade sig nu i "Kimmos" hus vid Magnusgatan 1. Det var hårda bud att under krig och sträng reglering marknadsföra livsmedel.

Folket i detta kaffets förlovade land fick då och då köpa ett kvarts kilo kaffesurrogat. Telefonnätet fungerade skralt, men man gjorde så gott man kunde för att betjäna det 450 km långa distriktet, även med kompletterande varor såsom tändstickor, ättiksyra, soda, gummi, rödpeppar, ibland t.o.m. saccarin, samt kanel- och kardemummasurrogat.

När Wiborg gick förlorat sommaren 1944 lyckades Pauligs evakuera sitt lager och kontor. Efter "mellanfreden" beslöt man omorganisera försäljningsregionerna. Wiborgsdistriktet delades i tre delar: Kotkadistriktet tillfördes Villmanstrandstrakten t.o.m. Simpele, Nyslott anslöts till St Michels distrikt och för Nordkarelen grundades ett nytt försäljningsdistrikt med Joensuu som centralort. Och därmed sattes det punkt för Pauligs verksamhet i det gamla Wiborg.

Men det dricks fortfarande kaffe i det ryska Vyborg och via St Petersburg rinner en rännil av Pauligkaffe till staden. Det för Ryssland avsedda Pauligkaffet rostas i Nordsjö. Försäljningskontoren i Moskva och St Petersburg distribuerar det till de ryska marknaderna. Och med kaffet har också de pauligska kryddorna hamnat på butikshyllorna i Vyborg. Däremot har Paulig 20 km söder om Tallinn ett fullständigt kafferosteri, i Saue, vilket också packar kaffe och kryddor för de baltiska staterna, Ukraina och Vitryssland. Men det är en annan historia.

Sign. P. Rost. Ropovitsch

Paulig

Jos siull' on snaijuu,
juo Sergejfeffin tsjaiuu

Toppen
Sergejfeffs Java te
i koppen!

OY SERGEJEFF AB

Baggbölev. 85

00660 Hfrs

tel. 744 801 fax 744 658

7-januarisoarén still going strong

Balen med anor från 1835 går snart in på sitt tredje århundrade, och för tillfället visar den inga tecken på trötthet. Då balen 1995 firade 160 år valde arrangörerna att ordna jubileet på Riddarhuset, vilket visade sig vara ett gott val för då samlade soarén ett rekordantal gäster, hela 220. Det var många som påpekade att Riddarhusets festsal är den rätta miljön för en fest som 7-januarisoarén och hoppades att festen i fortsättningen går av stapeln där. Och det har den gjort, även om festsalgolvet ställer vissa begränsningar för damernas fotbeklädning, sylvassa klackar förbjödes!

Nu för tiden firas soarén trots sitt namn inte den 7 januari utan den lördag som ligger närmast. I dagens hektiska värld är det för de flesta svårt att frigöra sig för fester mitt i veckan. År 1997 firades soarén den 10 januari och inemot 150 wiborgare med åttlingar i olika ålder ställde upp.

Stämningen var god, maten var god och programmet höll stilen. Särskilt briljant var festtalaren Johannes Virolainen, många gånger efterfrågad, flera gånger även tillfrågad. Johannes Virolainen kan ta sin publik, han talade mycket personligt och underhållande och väckte såväl skratt som spontana applåder.

7-januariförenings styrelseordförande Ingemar Stenvall uppmärksammade också två femtioårsjubilerande festdeltagare, nämligen Marianne Hästö och Rolf Gallen som var med redan då det begav sig 1947. Appräp på festdeltagarnas ålder kan man väl säga att om den i ena ändan blir allt äldre och i andra ändan allt yngre, så håller sig ju medelåldern konstant?

en Ann

Perinteitä vuodesta 1827 ...ja juhlat jatkuvat

Kaisaniementie 6, 00100 Helsinki, Puh. 632223

Arrangörskommittén: fr.v. Ingemar Stenvall, Hannele Helkama-Rågård, Annika Helkama-Tötermä, Monica Saxén, Kristina Gallen, Ann Holm, Rolf Gallen, Eva-Karin Wilkko-Antell, Poppe Taucher.

Wiborgs Hovrätts första sigill.

1800-talet var för Wiborg ett mycket märkligt och viktigt århundrade. Det ryska guvernementssekklet hade avlösts av återföreningen av "Gamla Finland" med det övriga Finland 1812. Den statskroppen hade som känt haft ett svenskt förflutet, däribland det svenska rättsarvet. Anpassningen av den amputerade landsdelen blev ingen lätt affär och den gick tämligen långsamt. I J.W. Ruuths Wiborghistoria sägs det bland annat att det "inte bara var yttre omställningar, som genast företogs, utan att den andliga föreningen först framgick såsom ett resultat af händelser, hvilka inträffade långt senare och icke hade något direkt samband med föreningsåtgärderna".

Exempel på sådana var enligt Ruuth inrättandet av Wiborgs Hovrätt 1839, öppnandet av Saima kanal 1856, upplösningen av stadens fästningsstatus 1859 och därmed "murarnas fall" samt järnvägens öppnande 1870. När verkningarna av allt detta småningom gjort sig gällande var vi vid seklets slut framme vid en situation som för Wiborg betydde en dynamisk utveckling sådan man ej upplevt sedan herr Per Brahes dagar.

I denna artikel skall jag försöka ge en beskrivning av Wiborgs Hovrätt, som ju skulle komma att fira sitt hundraårsjubileum två månader innan Vinterkriget bröt ut. Jag har valt att berätta om de historiska bakgrundsfaktorerna, om de intressanta byggnader, där rätten och dess president residerade, jag presenterar "the Founding Fathers" och några till och riktar även lampan mot dramatiska händelser både under ofärdsåren och under vår generations krig.

Mina källor är bland annat Hovrättens 100-årshistorik, redigerad av dess sista president Wäinö Kannel, 150-årshistoriken Wiipurin-Itä-Suomen Hovioikeus 1839–1989, vidare C.J. Gardbergs Wiborg – En stad i sten, Ruuths Wiborgs Stads historia, Lakimiesyhdistys skriftserie och K. Nuorvalas Krestyn miehet.

Några historiska tillbakablickar

Gustav Vasa hade på sin tid påbörjat en centralisering av statsförvaltningen i Sverige-Finland. Under 1600-talet utvecklades detta vidare och här till hörde att man skapade ett slags kollegiesystem. På rättsväsendets område, som var mycket översköldigt, innebar det här införandet av hovrätten som en högre instans, vars förhållande till Konungen, som hade benådningrätt, reglerades 1615. Hovrätterna uppkom under stormaktstiden. Svea Hovrätt grundades 1614, följande i raden var Åbo 1623, sedan Dorpat 1630, Jönköping 1634 och Greifswald 1655 – namnen skvallrar om en stormakts geografi.

För den finska riksdelens blev Åbo Hovrätt naturligtvis en särdeles viktig institution, både som högre rättsinstans i rättsskipningen och som bas för moderniseringen av rättsprocessen samt utbildningen av juridiskt kompetenta personer. Det var sedan Gustav III som grundade Vasa Hovrätt 1775.

När Gamla Finland, Wiborg med omnejd, föll i ryska händer 1710 skulle visserligen rättsväsendet bibehållas, men väldig oreda uppstod då justitiekollegiet i St. Petersburg blev högre rättsinstans, och där följde man ryska regler. Men bakom knuten väntade en ny vändpunkt efter Fänrik Ståls krig. Kejsaren och storfursten Alexander I garanterade vid Borgå lantdag att svensk lag och ståndsprivilegier skulle gälla i Finland.

Wiborgs Hovrätt vid Rådhusorget.

Per Erik Floman

Wiborgs hundraåriga Hovrätt

Hovrättstanken – som faktiskt diskuterats också under guvernementstiden, men förfallit – tog ny fart när Armfelt 1811 gjorde sitt förslag, vilket emellertid strandade på statsfinanserna. Detsamma drabbade Gustaf Aminoffs propå om en hovrätt i Sordavala 1812.

Nu var det dock så att regimskiftet och anpassningen till det nya, enhetliga Finland naturligtvis medförde ett ökat antal rättsfall, särskilt på egendomsrättens område, och hovrätterna i Åbo och Vasa hade allt brådare dagar. De pläderade därför för en tredje hovrätt, men prokuratorn Gyldenstolpe såg hellre, år 1817, att de gamla hovrätterna tilldelades mera resurser; detta svalde senaten dock inte.

Men det som skulle bli katalysatorn till grundandet av en hovrätt i Wiborg var en alldeles annan historia.

Hur Wiborgs Hovrätt kom till

År 1826 fick donationsgodsen, t.ex. på Karelska näset, utökad makt över sina bönder, vilket uppfattades som snudd på livegenskap. Detta ledde till samhälllig oro och protester. Då inträffade en enskild händelse i Sakkola. I samband med böndernas tredskande tillgrep länsman Strömberg våld med dödlig utgång. Detta var i juni 1837. Han ansågs av häradsrätten ha månat sig om upprätthållandet av ordningen och frikändes. Men Åbo Hovrätt, som inte fick häradsrätten att ompröva sitt beslut, dömde länsmannen till döden! Domen mildrades i senaten, men den uppbragte generalguvernören sände saken till Kejsaren som 3.1.1839 friade länsmannen såsom havande gjort sin ordningsmannaplikt. Folkopinionen upprördes och både tjänstemän och vanligt folk uppdelades i mot varandra argumenterande falanger.

Lustigt nog fick generalguvernören samma dag ett brev av Majestätet, vilket gick ut på att detsamma beslutat grunda en ny hovrätt i Wiborg. Högst Densamme menade att Finlands rättsväsende visat sig uppkäftigt mot ämbetsmaskineriet genom att ta parti för det agrara folket. I arbetet för hovrättslösningen var särskilt tvenne herrar involverade, generalguvernören furst Mensikov och landshövdingen/guvernören Carl Gustaf Mannerheim, marskalkens farfar, i övrigt känd som en framstående vertenskapsman s.a.s. i insektbranschen. Deras gemensamma intresse var att garantera ordning i det allt oroligare länet och på lång sikt i hela landet. I bakgrunden spökade till och med en sådan politisk mina som hotet att återföra Gamla Finland under ryskt rikssty-

re. Herrarnas åsikt var att hovrätten i Åbo hade en för rigid inställning till donationsgodsenproblematiken då man saknade lokalkännedom. Mot detta betraktelsesätt fanns en stark opinion, och somliga beskyllde t.o.m. Mannerheim för att agera i egen sak. Å andra sidan, säger kommentatorerna i mina källor, var det ju fråga om godsägarnas lagligen fastställda rättigheter, så man kan kanske inte jämföra läget med det som utkämpades vid Wiborgs Hovrätt vid sekelskiftet. Då gällde det kampen mot olagligheten, sådan patrioterna uppfattade den då, dagens historiker må tveka i sina tolkningar.

Åsikten att inrättandet av en hovrätt i den wiborgska landsändan skulle innebära en lugnande lösning segrade. Mannerheim blev utnämnd till hovrättens förste president och i det infekterade klimatet tilldelades han sällsynta fullmakter: han fick själv utse hovrättens medlemmar. De första hovrättsråden blev C.E. Heurlin, A.E. Fagerström, J.E. Molander och N.E. Rancken, assessorerna var hrr Stenhagen, Munck, Selin, Bergbom, Furuholm och Cedercreutz, för att nämna de främsta tjänstemännen. En del Åbo- och Vasajurister ansåg sig förbigångna, men ovanstående garnityr sågs nog ha varit mycket kompetent.

Skrivaren av dessa rader tors inte förbigå det lilla faktum att bland de 24 första tjänstemännen vid Wiborgs

Carl Gustaf Mannerheim

Hovrätt fanns en aktuarie vid namn Henrik Fabian Floman, min farfars äldre halvbror, som skulle tjäna vid hovrätten ända till sin död och avancera till hovrättsråd 1859.

Nåväl, Kejsaren uppdrog åt biträdande generalguvernören, generallöjtnanten Alexander Amatus Thesleff att inviga den nya hovrätten. På inbjudningskortet till den påföljande festmiddagen kunde man läsa följande:

"bjudes att bivista den middagsmåltid, som den 1. oktober 1839 kl. 4 e.m., kommer att gifvas i Rådhuset i Wiborgs Stad, i anledning af Kejsarliga Wiborgs Hof-Rätts samma dag skeende installation."

Och så satte man i gång med vår-session alla vardagar från februari till midsommar och höstsession dito från oktober till jul. Det var under rätterna i Wiborgs, Kuopio och St Michels län som levererade materialet.

För samhällslivet, kulturen och bilden i Wiborg innebar hovrättens tillkomst naturligtvis en kulmination. Många av hovrätts herrarna deltog energiskt i samhällsarbetet och när Wiborg fick sitt första stadsfullmäktige kom 15 % av medlemmarna från hovrätten. Inslaget av högt bildade jurister och deras familjer var en stor tillgång för staden och inte minst för det svenskatalande elementet. På tal om detta må nämnas att hovrättsprotokollen fördes på svenska ända till 1903.

Ståthållarpalats och presidentbostad

När det gällde att skaffa fram byggnader för den nya hovrättens behov hade man olika föredömen: i Åbo hade man på sin tid köpt in ett hus både för hovrätten och för presidenten, medan man i Vasa byggde ett eget hus i två våningar, den nedre för rätten och den övre för chefen. I Wiborg gick det så att hovrätten anvisades en befintlig, offentlig bygg-

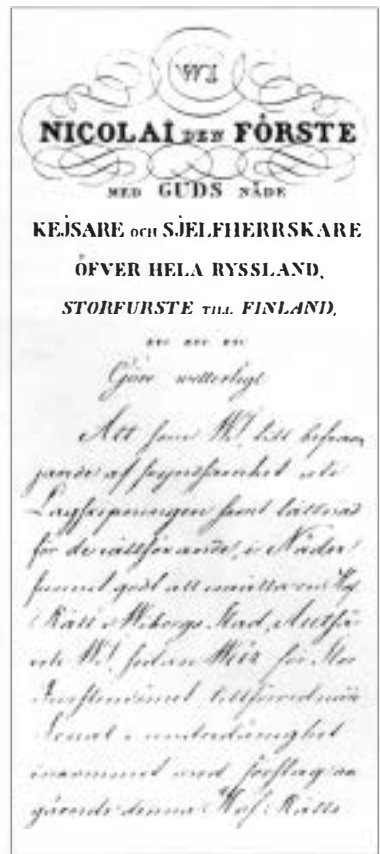
nad medan man byggde nytt för hovrättspresidenten, som vi här nedan skall se.

Senaten gav i uppdrag åt länsguvernören Mannerheim att lösa utrymmesfrågan, i första hand genom att hyra. Det fanns ett antal förslag på privathus, men Mannerheim kunde inte acceptera ett enda. Antingen var de för små eller så ville ägarna inte hyra utan sälja. Ett tag tänkte man på gymnasiets hus, men Nikolaj I ville annorlunda: han anvisade det s.k. Ståthållarpalatset invid Preobreschenskajakatedralen. för hovrätten, medan presidenten i detta skede fick hyra sig hem.

Hovrättens nya hem var byggt 1779–1784 och ursprungligen ritat för det ryska ingenjörskommandot. Det anslöt sig till den nya stadsplan som gick ut på att göra Vallen till ett representativt område med offentliga byggnader. Arkitekten är inte känd men stilmässigt var detta hus det enda i Wiborg som liknade samtida rysk barock byggnadskultur i St Petersburg, vilken stil föregick nyklassicismen. Ingenjörerna torde aldrig ha flyttat in utan huset blev i stället residens för ståthållaren, prins Friedrich av Württemberg, som f.ö. var kejsar Paul I:s svägers. Fint skall det ha varit med tronsal och allt. Prinsen, som också sommarbodde på Monrepos, försvann till kontinenten 1786 för att bli konung, varvid huset torde ha överlåtits till bostad för guvernören. – Tronsalen låg på tvären genom hela huset, i östra ändan därav. Den skulle sedermera bli sessionssal. Det blev grundliga reparationer och ändringsarbeten när hovrätten tog över. Ny inredning anskaffade, tyvärr vet man inte mycket om den ursprungliga interiören. I tronsalen stod en tron och på väggarna fanns alsecomotiv med bl.a. romerska krigare, av vilka en på sin sköld hade det württembergiska vapnet.

Reparationerna kostade för övrigt 2 893 rubel och 7 kopek (för vilken summa vyborgarna i dag får ett frimärke för 20 g brev). Arbetena förestods av hr murarmästare Backman aus Wiborg. Under de hundra åren har huset naturligtvis genomgått många renoveringar. En finsk kommentator förargar sig över att nedre våningen i huvudsak var reserverad för vaktmästeriet incl. tambur, bagarstuga, kök och arkiv, medan juridiken och administrationen sköttes i den övre etagen.

År 1843 gjorde Kejsaren nådeligen veterligt att han behagat reservera 3000 silverrubel för inhandlande av ett residens för hovrättspresidenten. Stadsarkitekten Carl Leszig föreslog tre husalternativ, vilka guvernör Stewen sände vidare till senaten, men denna backade. Man sy-

Hovrättens stiftelseurkund.

nes nämligen redan 1839 ha kastat ett getöga på granntomten högre upp vid Rådhusorgets sydvästra hörn, där det stod en ridmanege. Nuköpte man manegen, flyttade bort den och lät rita ett alldeles nytt hus i klassicistisk utformning. Arkitekt var Intendenturkontorets chef Ernst Bernhard Lohmann, efterträdare till C.L. Engel. Lohmann har också ritat grannhuset, dvs. vårt anrika Svenska Lyceum! Entreprenader inbads 1844 och tre år senare kunde hovrättspresidenten flytta in i det mycket representativa och fint belägna residenset.

Vid torget fanns sedan 1832 Teaterhuset, Finlands äldsta stenhusteatrar, vilket ju senare skulle sammanbyggas med Societetshuset och Rådhuset till ett ståtligt och användbart komplex, där bland andra 7 januari-evenemangen skulle komma att begås. Men under senaste krig gick hustriumviratet under, teatern är helt försvunnen, och i de två andra husens ställe har ryssarna uppfört en ful biograf.

Hovrättspresidentens hus, sådant Ernst Bernhard Lohmann planerade det 1843.

Rättskamp och ofärd

När sekelskiftet närmade sig gick i det ryska kejsardömet omfattande försök att effektivisera och för enhetliga administrationen i de olika riksdelen. I Finland började man känna av detta när det finska postväsendet 1890 underställdes det ryska. Liknande åtgärder planerades för tull- och finansväsendena. Startskottet till det vi kallar ofärdsåren smällde dock i och med februari-manifestet 1899. Språkmanifestet 1900 följdes av värnpliktslagen och det blev uppståndsströket. Den stora adressen med 523 000 namn kom till och det finska samhället klövs i två läger, undfallenhetsmännen och laglighetsmännen. Klyftan var särskilt markant bland juristerna. Den elake Bobrikoff trädde in på den politiska scenen. Nya lagar som ansågs olagliga tillkom och ledde till uppsägningar bl.a. vid Åbo Hovrätt. Senare var det Wiborgs Hovrätts tur att ställa sig på tvären, vilket resulterade i att vice presidenten och hovrättsråden Perander och Fabritius fick sparken. Ryssarna fruktade naturligtvis separatistiska tendenser, medsmittorisk. Och så small de fem skotten som ändade Bobrikoffs regemente.

Rysk-japanska kriget skapade stor oro i kejsardömet och Nikolaj II riposterade med novembermanifestet. Finland kunde som en av de första nationerna i Europa införa parlamentarismen. Under Leo Mechelin senat fick man Kejsaren att upphäva hovrättsrådets avskedanden och de ställföreträdande undfallenhetsmännen skred frivilligt tillbaka, sågs det i krifternas. Men med ryske inrikesministern och ministerrådets ordförande P.A. Stolypin och tre gånger nyutnämnd, skraddarsydd duma i spetsen accentuerades motsatsförhållanden i rättsuppfattningen. Kejsaren var svag, obestämbar och vacklande, men Stolypins starka vilja var framför allt inriktad på ett förhållningssätt i rikssamfundet. Den lagstiftningsordning man i Finland ansåg sig ha grundlagsenlig befogenhet för passade inte i alla stycken det ryska mönstret. Ett mått på Stolypins kraftiga kampanj är hans stora tal i duman, som citeras på 20 sidor i Nuorvalas Kresty-bok.

Lantdagens arbete förklarades. Trycket kulminerade i 1910 års lag, som äsidosatte de finska statsorganen vid lagstiftningen. Och så kom jämställdhetslagen, om ryska under-

såtars rättigheter, vilken öppnade finska ämbeten för ryssar. Tjänstebrott skulle handläggas vid en petersburgsk domstol och straff avtjänas i Ryssland. Protesterna var indignerade och pressen upprörd. Jag ser själv i min fars korrespondens från sekelskiftet hur juristerna oroades för sin framtida yrkesutövning och hur han började gardera sig genom att ta lektioner i affärsekonomi och tyska.

Kresty-dramat

I Wiborg talade man "på vår tid" med beundran om rättspatos om hovrättsens obändiga motstånd mot det som den inte ansåg rätt och som förde hela hovrätten i rysk fångenskap 1913. En fullständig redogörelse för detta drama, som t.ex. serveras i K. Nuorvalas bok Krestyn miethet på 360 sidor, kan ju inte få plats i våra spalter. Men låt en lekman försöka sammanfatta intrigen i detta skådespel i många akter.

Den 1 juli 1912 anmälde en rysk

tjänst: hovrättsråden August Wilhelm Brunou, Uno Jacob Oskar Gadd, John Berndt Nordgren, Artur Wilhelm Forsman, Gustav William Homén och Egil William Elfven-gren, assessorerna Axel Evert Andersson, Otto Evert Broms, Arvid Reinhold Lilius, Johan Waldemar Fagerström och Emil Ferdinand Forsström, hovrättsens suppleantmedlemmar, notarierna Torsten Wilhelm Boisman, Karl Alexander Brunou, Einar Gustaf Wikberg, Nils Hjalmar Neovius, Einar Stenius, Johan Fredrik Selin, hovrättsfiskalerna L.O.A. Clouberg, Einar Fredrik Lundberg, Karl Elias Saxén, Karl Harald Söderhjelm och Karl Elias Nylenius samt justitierådmannen Ernst Otto Åkesson.

Denna dramatisk handling väckte självfallet en storm i pressen och bland allmänheten. De dömda, som blev folkhjärtar, förpassades till fängelset Kresty nära St Petersburg. Kvar blev bara presidenten Malin, som frikänds, och en "skeletonstaff" men verksamheten förklarades.

Efter marsrevolutionen och Romanovarnas 300-årsjubileum i maj 1914 frigavs de wiborgska patrioterna. Hemkomsten blev triumfatorisk, en folkfest, och t.o.m. i mitt hem här i diasporan finns en liten påminnelse om Kresty, en minnesbägare efterlämnad av "farbror Berti", L.O.A. Clouberg, min fars kusin och min mosters man tillika. Rättskämparnas rakryggade hållning och medvetandet om straffets tyngd för dem och deras familjer förskaffade naturligtvis dem och hovrätten enorma sympatier och framstår som en fyrbåk i kampen för våra rättigheter.

Sessionssalen på 1930-talet med grundaren Nikolaj I:s porträtt i fonden.

Sessionssalen hösten 1941. Kartorna tyder på militär stab. Vaktmästaren bland palmerna torde vara J. Stalin.

Minnestavla över de dömda medlemmarna i Wiborgs Hovrätt, Krestymännen. Förvaras hos hovrätten i Kuopio.

Självständigt land och jubilerande hovrätt

Självständigheten och den nya regeringsformen av 1919 medförde många förändringar även på rättsväsendets område. Högsta rättsinstanser blev Högsta Domstolen resp. Högsta Förvaltningsdomstolen och därmed var grunden lagd för en modern, demokratisk rättsstat där domstolarna är oberoende av andra statsorgan.

År 1839 hade hovrätten handlagt 278 ärenden, femtio år senare var de 1 942 och nu medförde de nya förhållandena en mängd ärenden, exempelvis 1919 behandlades vid Wiborgs Hovrätt hela 9026 dylika, varefter antalet började sjunka så att det 1938 låg vid 2 556.

Personalen, som vid starten nämnts omfatta 24 personer, ökade fram till 1917 till 57, men minskade därefter något. Ärendena hade sin gilla gång och så närmade man sig en milstolpe, hundraårsjubileet 1939. Andra världskriget hade redan brutit ut när Wiborgs Hovrätt med stor pompa den 30 september 1939 gick att fira sitt sekelsjubileum. Det tål nämnas att den internationella spänningen redan kändes av i form av

mässfall bland de inbjudna. Sålunda uteblev statsminister Kajander och justitieminister Kekkonen, för att inte tala om presidenterna Kallio och Svinhufvud. Men med var högsta domstolspresidenten Pehkonen, HFD-presidenten Castrén, professorerna Erich och Kaira, representerande Internationella Domstolen och Helsingfors universitet. Samt ingen mindre än den förste hovrättspresidentens sonson, fältmarskalk Mannerheim! Det blev gudstjänst, festsession och rådhusupé, där f.ö. Uno Gadd var den äldste närvarande Kresty-mannen.

Krig och elände

Redan i maj 1937 hade hovrättsens skyddschef gjort uppen evakueringsplan inför eventuella krigshot. År 1939 gavs direktiv för arkivflyttning vid behov. Den 30 november säger protokollet kort: "Tapahtuneen ilmahyökkäyksen vuoksi istuntoa ei voida jatkaa." Följande kväll påbörjades evakueringen, men arkivet flyttade ännu inte.

Enligt planerna drog hovrätten in i Heinola med fyra avdelningar och det första sammanträdet ägde rum redan den 4 december. Rättsfallen

blev naturligtvis allt färre. Och när freden kom den 13 mars 1940 hade Finland och Wiborgs Hovrätt förlorat elva härad. Hovrättspresidenten Kannel besökte justitieministeriet den 4 april 1940 för att diskutera hovrättsens nya lokalisering. På förslag var Kuopio, St Michel och Lahtis. Det blev Kuopio, där man den 6 augusti kunde börja med att ställa upp biblioteket för Östra Finlands Hovrätt.

En dramatisk detalj gäller de nödåtgärder som vidtogs alldeles i slutet av vinterkriget för att rädda oevakuerad egendom. Denna operation beskrivs i en livfull uppsats i Lakimies i finsk juristföreningens skriftserie av årgång 1950.

Hovrättsrådet och krigsdomaren J.E. Kalha uppmärksamgjorde generalmajor Tapola på att hovrätten hade oersättliga regaler och arkiv kvar i Wiborg. Trots understöd av HD-presidenten Tarjanne kunde militären dock i det penibla läget inte avstå från personal för detta civila ändamål. Då ingrep hovrätts-assessorn och löjtnanten Hannes Hartikainen genom att på eget initiativ skaffa fram några bilar från Imatra, och han gjorde den 11 mars på natten ett första försök att avhämta det viktigaste, men man fick vända om på grund av total kaos. Men natten 12-13 mars lyckades han med 6 bilar bärga tio års tecknings- och lagfartsprotokoll samt 14 presidentporträtt plus en kista innehållande bl.a. hovrättsens stiftelseurkund från källaren i hovrättspresidentens residens. Under bombardemang och umbäranden fick man denna last av stort praktiskt och symboliskt värde förd till Vitriälä gård nära St Michel. - Nämnas bör att även en "officiell" patrull under Erik Gadd avsänts till Wiborg, men den måste man återkalla den 13:e enär ryssarna redan var framme vid Åbo bro, vilken de dock inte skulle forcera under det kriget. Det må även nämnas att evakueringen av de sagda förteckningarna under sommaren 1941 möjliggjorde utfärdandet av över 5 000 intyg om ägoförhållanden i samband med ersättningsärenden.

När så Fortsättningskriget brutit ut och Wiborg återerövrats kunde man konstatera att en del arkiv och bibliotek bevarats i Landskapsarkivet. Hovrättsens och presidentens hus var hela men inredningen försvunnen.

Hovrätten... forts.

Om wiborgska vattenleder

På det återvunna området upprättades fem provisoriska härad. När sedan det ryska storanfallet började den 9 juni 1944 hann man evakuera en god del av hovrättens och under rätternas arkiv. Efter Vinterkriget vet åtminstone inte jag vad erövrarna hade i hovrättshuset (se bilderna), men när de våra kom tillbaka 1941 fungerade det som "henkilöstötäydennyskeskus", dvs. central för dirigerande av ersättningsmanskap till frontavsnitten. I dag tycks där husera något slags militärt institut, men byggnaden är svårt nedsliten och verkar nästan övergiven. Hur är det med utbetalningen av lärarlönerna? Presidenthuset torde verka som dagis, att döma av de barnvagnar som man ser parkerade utanför.

Några personnamn

Wiborgs Hovrätts presidenter får inte bli onämnda i denna uppsats. Här kommer de i kronologisk ordning:
1839–1854 Carl Gustaf Mannerheim
1854–1863 Otto R. af Schultén
1863–1868 Carl Edvard Gadd
1868–1869 Harald W. Furuhielm
1869–1875 Clas Nordenheim
1875–1879 Johan Snellman
1879–1887 Frans E. Lönnblad
1887–1902 P.E. Forsman
1903–1905 Ernesti E. Forsman
1906–1910 Ferdinand Kumlin
1911–1917 Anton K. Malin
1917–1929 Egil William Elfvengren
1929–1934 Johan Fredrik Selin
1934–1936 Johannes Eliel Wilskman
1936–1948 Wäinö Robert Kannel

En del av Wiborgshovrätts herrar kom senare att besätta höga poster i samhället, både i statsmaskineriet och i universitetsvärlden. Det kan också nämnas att av hovrätterna i Finland Wiborgs levererade de flesta senatorerna.

För att ge en litet personlig touch kan jag nämna de många trådar som band samman mitt föräldrahem med hovrätten. Det är ju egentligen ovidkommande för WNs ärade läsare, men må det tillåtas bli anfört som ett kuriosum, kanske typiskt för det sammanvävda finlandssvenskasamfundet:

Förutom att min far auskulterade vid hovrätten 1896–97 och var extra tjänsteman där 1900 och 1902, så uppträder där hovrättsråden Henrik Fabian Floman (från starten 1839), min fars kusin L.O.A. Clouberg, B.J. Grotenfelt och Karla Söderhielm, som var min gudfar, John Nordgrens maka var Pappas kusin, Ludvig Clouberg hans morbror och W.W. Söderhielm var farmors svägar och dessutom senator och prokurator.

Hovrätten i ny skepnad

I och med den nya situationen och med återigen nya gränser hade hovrättspresidenten igenanledning att i oktober 1945 med justitieministeriet diskutera hur man skulle förfara med hovrättsregionerna. Ett tag talade man om att ansluta nästan hela Tavastehus län till Östra Finlands Hovrätts område, men detta behagade bl.a. inte hr minister kekkonen.

Wiborgs Hovrätt hade i varje fall visserligen inte gått upp i rök utan bytt namn och verksamhetsområde. Itä-Suomen Hovioikeus – Östra Finlands Hovrätt fick sitt namn den 2 mars 1945. Denna hovrätt bär alltså de wiborgska traditionerna vidare i Kuopio. De kunde sålunda fira 150-årsjubileum med pompa och ståt.

Men därmed går ridån ned för berättelsen om den gamla, egentliga Wiborgs Hovrätt och dess ödesmätade historia med dess vittnesbörd om bevakningen av laglighet och rätt, om utvecklingen av rättskicket och även om vägande insatser vid samhällsbygget i Wiborg.

Studier av vattendragens förändringar och deras historia har för det mesta baserat sig på naturvetenskaplig metodik. Men eftersom användningen av vattnen som transportleder har att göra med människans aktiviteter måste forskarna också anlita rön från andra discipliner, såsom arkeologi, kartografi, namnskicksforskning, historiografi och traditionskunskap.

Så här resonerar professor emeritus Herman Parland i inledningen till en uppsats i *Suomen Museo* av år 1995, betitlad *Viipurin ja sen ympäristön vesiväylien muutokset geologian ja historian valossa*.

Den här rubriken fick WNs redaktion att spetsa örnen. Vi beredes tillfälle att studera detta arbete och att diskutera ämnet med författaren. Uppsatsen innehåller intressant stoff även för en bredare publik. Vi gör därför några plock ur texten, vilka vi hoppas att ytterligare vidgar kunskaperna hos WNs upplysta läsekrets, ty vattendragen har i alla tider spelat en väsentlig roll för handels- och sjöfartsstaden Wiborg.

Isen lättar – landet rör på sig

Geologisk forskning vet berätta att Karelens vattenleder sedan istiden förändrats och utvecklats i ett antal urskiljbara stadier. Det började med att de trakter, som skulle bli Wiborg och dess omnejd, ungefär år 10000 före Kristus blev av med tyngden av inlandsisen. Isbrämet drog sig rätt snabbt mot nordväst, men stannade sedan upp för ca 200 år ungefär 60–90 km från sydkusten. Härvid uppkom Stängselåsens första del (Salpausselkä) och det var 9400–9200 f. Kr. Den andra, östligare sträckningen av åsen uppstod under seklen 8900–8700 f. Kr. Alltefter det att isen lättade började landet långsamt höja sig. När istäcket sedan allt mera försvunnit ifrån inlandet kom Stängselåsen att fungera som ett slags dammbarriär, som alltså skiljde inlandsvattnen från Finska viken. Vid denna tid började Ladoga "uppkomma", i detta skede förenad med Wiborgska viken genom ett brett sund, och detta var under den s.k. Littorina-epoken. Boven i hela detta drama var naturligtvis landhöjningen och den pågår fortfarande, ehuru i mycket långsamt tempo.

Därefter kunde utvecklingen beskrivas i sex steg, som följer:

Steg I, 4000–3000 f. Kr.: Ladoga avskiljs från Littorinahavet ca 4000 f. Kr. Dess utlopp tog sig nu troligen en tudelad fåra, en nordlig förbi det vi i dag kallar Kexholm och en sydlig via Suvanto. Dessa två utloppsfårer förenade sig vi Noisniemi till ett brett utlopp, som föll ut i Wiborgska viken.

Steg II, 3000–1050 f. Kr.: Landhöjningen förorsakar uppdämning av inlandsvattnen emot Stängselåsen, vilket ledertill Saimen kraftigt stiger och detta slutar med en våldsam genombrytning av åsen, vid Vuoksenniska, i Vuoksen. Imatra fors uppstår. Det här skedde ca 3000 f. Kr. Tillsammans med landhöjningarna i Wiborgstrakten förorskade detta en betydande ökning av vattenmassan i Ladoga.

Steg III, 1050 f. Kr. – 1500 e. Kr.: Som en följd av Ladogas transgressivon (förändringen i bottenlutning) bryter sjön sig nu ett nytt utlopp ca 1050 f. Kr. via Nevan till Kronstadt-viken. Härvid sjunker Ladogas yta med ca 10 meter. Det leder i sin tur till att det gamla utloppet västerut bildar två fårer, en östlig som rinner ut i Ladoga och en västlig gren, som mynnar ut i Wiborgska viken via Vetokallio vid Heinjoki. Den tidigare fåran till Suvanto avbryts och Suvantojärvis vatten kämpar sig ut via Kiviniemi fors in i Vuoksen östra gren.

Steg IV, 1500–1857: Till följd av landhöjningen börjar förbindelsen mellan Vuoksen och Wiborg brytas, i etapper. Till en början rinner mer-

parten av Vuoksenvattnet ut i Wiborgska viken, men landhöjningen och fördjupningen av Vuoksen öst-ragren leder till att allt större vattenmängder tar vägen över Kexholms-grenen ut i Ladoga.

Steg V, 1857–1970: År 1818 hade vattnet med människans hjälp (på grund av ständiga översvämningar) i Suvantojärvi brutit sig en väg till Ladoga, varvid dess förbindelse med Vuoksen avbröts. Forsrensningarna vid Kiviniemi 1857 leder till ett nytt, sydligt utflöde för Vuoksen via Suvanto. Taipaleenjoki banar sig en väg till Ladoga. Vattenytan sjunker med ett par meter mellan Vuoksen mittparti och Kexholm, varvid den sydligare fåran blir Vuoksen huvdfåra.

Steg VI, 1970–: Vuoksen Kexholmsfåra via Raitälä snörs ändå ihop på grund av landhöjningen och Taipaleenjokis fördjupning. Vuoksen vattenmassor har nu en enda väg till Ladoga och det är via Taipaleenjoki.

Vattenlederna på Näsets kartor

Parland menar att de äldsta hänvisningarna till att Wiborg hade havsförbindelser förmodligen är de som återfinns i isländska sagor, i vilka det förtäljes att det (på tal om Östersjön) finns "Helsinga botn" och "Kyrjala botnar". De sistnämnda avser troligen de Wiborgska och Kronstadtiska vikarna.

När gamla kartor över Karelska näsets komplicerade nät av vattendrag gjordes upp utgick man i första hand från dem i egenskap av handelsleder. Ända från 1448, då benämningen "Vibogor" för första gången dyker upp på en världskarta (av Andrea Walspenger) har Wiborg innehaft en dominerande position i Finska vikens kartografi. Staden avbildas ofta belägen vid en större älv eller flod. Detta har uppenbarligen att göra med Vuoksen utflöde, som så länge det föll ut i Wiborgska viken ju var av betydelse för Wiborgs stad såsom handelscentrum.

Fastän Finska viken kuster i regel är rätt riktigt återgivna på gamla kartor, råder det en väldig oreda i fråga om Näsets vattenleder. På Olaus Magnus Charta Marina ligger staden vid en flod, som kommer från sjöarna "Lacus Alba" (Ladoga?) och "Lacus Niger" (Saimen?). Parland nämner ett par kartor från 1500-talet, där vattenlederna är mycket fantasifullt utritade och placerade. På en kartritning av Antoni Wied från 1542 finns Wiborgs slott "riktigt" avbildat. Söder om staden börjar en flod "Polna", som är gränslinje mellan Sverige och Ryssland.

De första någorlunda riktiga kartorna över näset gavs ut på 1600-talet, börjande med A. Buréus karta över Norden av år 1626.

Vid studiet av en karta över Wiborg med omnejd från 1655 fäster sig Parland vid en tankeväckande detalj. Staden ligger här på en udde, men någon gång före tusentalet var detta område en holme. Landhöjningen bildade sedan ett kärr ungefär vid Pansarlaks, varvid sålunda en landförbindelse österut uppstod. Nu reflekterar Parland över att det ur ren försvarssynpunkt hade varit fördelaktigare att bygga staden på raden av holmar nordväst om Slottet. Att så inte skedde kan bero på att det på den lilla Slottsholmen redan före Tyrgils ankomst funnits en träborg och att denna i farans stund fungerade som värn för den

is, landhöjning och mänskliga påhitt

På Fra mauros världskarta syns Wiborg vid en flod som kommer från en stor sjö. Här syns även Åbo, Tavastehus (Tauste) och Novgorod.

Utdrag ur Olaus Magnus Charta Marina 1539. Eldkvasten tros symbolisera Wiborgska Smällen.

A. Ortelius karta över Norden 1570.

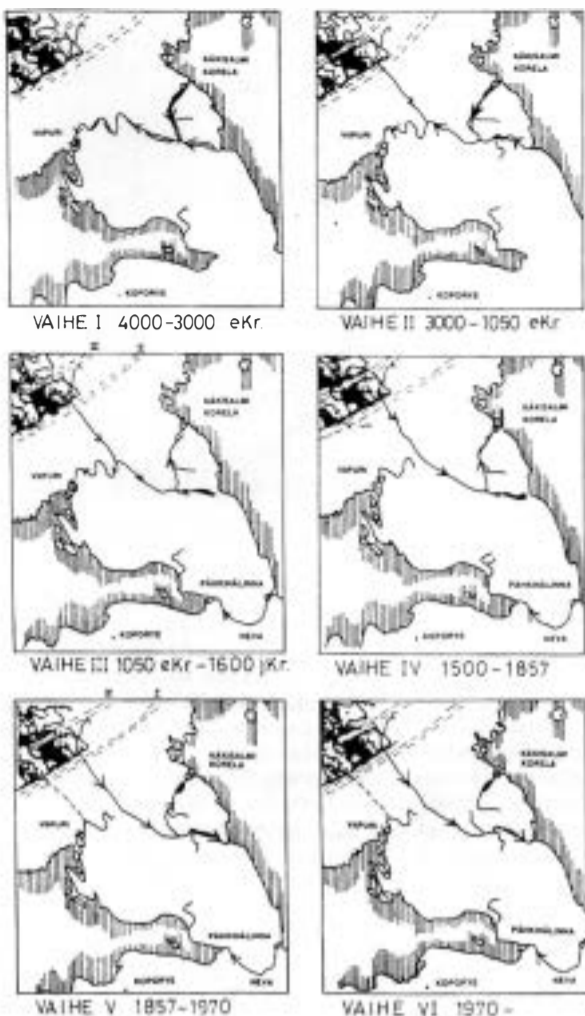
handelsplats, som enligt senaste ryska rön redan då fanns på "stadsud-den". Slottet hade samma uppgift och i dess hägn utvidgades så bebyggelsen just på den nämnda stadsud-den.

Verk av människohand

Den gåtfulla floden "Polna" kan ha varit Vuoksen västra arm. I en medeltida skrift sägs det att den flyter från "Kainuun lahti" (Kajana

guba, Bottenviken) till "Sveisin meri", Östersjön. Det kunde tänkas motsvara den gamla handelsleden från Wiborg till Ule älvs mynning, samtidigt som den förenar Pielisjärvis båda armar.

De första ingreppen av mänsklig aktivitet dateras till 1500-talet, när Nils Bielke lät påbörja en genombrytning av Stängselåsen vid Villmanstrand för att förena Saimen med Wiborg. Detsamma försökte sig V. Juusten på 1609. Men båda försöken

De sex stegen.

rann s.a.s. ut i sanden, tursamt nog, ty hade Saimens vattenmassor slitit sig lösa så hade det lagt Wiborg ordentligt under vatten. Annat var det sedermera med Saima kanal med dessslussar. Den öppnades 1856 och vi vet hur mycket den betydde både som handelsled och i militärt avseende.

Under Krimkriget började den ryska krigsledningen planera en kanal från Ladoga till Wiborg, enär vägnätet på Nässet med rätta ansågs utvecklade. Eftersprängningarna vid Kiviniemi 1857 avbröts dock pro-

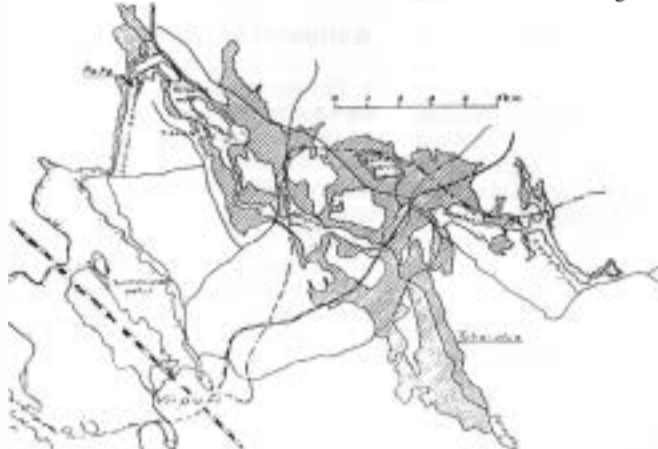
jektet. Saken dök för övrigt upp på nytt i finsk tappning på 1930-talet, men då tänkte man utnyttja den gamla Kexholmälvan. Frågan hade framför allt en militär dimension, en dylik kanal skulle ha kunnat ingå i huvudförsvarslinjen, min. 30 km från gränsen. Vinterkriget satte punkt för det projektet.

Man kan väl säga att Karelska näsets vattenleder inte hade någon utpräglad militär betydelse under de långa tider - börjande med Nöteborgsfreden - då Nässet var klivet på längden av riksgränsen. Men annat

var det minsann 1940 och 1944, då Vuoksen visade sig vara en utomordentligt viktig frontlinje för vårt försvar.

Om dränkta angripare

Under Vinterkriget och den sista (?) belägringen av Wiborg realiserades planer på ett dammbygge sydost om Juustilafjärden vid Kivikoski. Tanken var att man, när överhängande fara hotar, skulle kunna låta översvämma viktiga områden, fienden till förtret och förhinder. Jobbet blev faktiskt färdigt den 20 februari 1940, minst sagt i grevens tid, och denna damm var 380 m lång, 5,5 m hög och 20 m tjock vid ytan. Dammen öppnades under de kritiska dagarna den 1 mars, och den 5 mars

Översvämningssvängen under Kivikoski damm. - - - - = fronten 13.3.1940.

gick de egna trupperna i ställning utmed översvämningssvängens randområden. Men man fick lov att begränsa översvämningen för att inte bryta de viktiga, egna försörjningslinjerna. Därför räckte åtgärden inte till. Angriparna lyckades nämligen på bara två dagar ta sig över vätan mellan Leitimä och Kärsämä sjöar. Men evigt skall det minnas att de ändå inte lyckades erövra Wiborg den gången, ty då freden bröt ut den 13 mars var ringen inte sluten utan en öppen halvcirkel och ryssen vid Slottsbron, men på östra sidan...

Ovanstående fria urval ur den parländska uppsatsen torde på sitt sätt belysa att landhöjningarna under sekulens lopp åstadkom förändringar i vattenledningens sträckning och volym, som varit av stor betydelse för hur livet och handeln gestaltade sig i Wiborg och dess omnejd.

Andra vattenspekulationer i vår tid

I anslutning till ovanstående vatten betraktelse nosade sig WNs reporter till en insändare i tidskriften Talouselämä, föranledd av professor Tauno Tiusanens tidigare artikel om den ryska miljökatastrofen och om Finlands eventuella roll som hjälpare i nöden. Insändaren kommer från Imatra och är signerad DI Aaro

grusåsar silar fram rent vatten med fart om 60 miljoner liter per kvadratkilometer och år. Detta skulle räcka till för 60 000 människor. Det renaste vattnet framsilas genom Stängselåsen, och dess kapacitet i söder skulle förslå för 24 miljoner törstiga. Tar man med åsarna upp emot Joensuu räcker det till för 60 miljoner, vartill kommer möjligheten att pumpa insjövattnet genom sjöplatans egna åsar.

Aber, aber. Wer soll es bezahlen, wer hat so viel Geld? Kanske EU vore intresserat? Nåväl, hr Alestalo kommer nu med ett sensationellt recept, varmed saken allra snabbast kunde skötas: att Rysslands skulle återlämna det avträdde Karelen till Finland. - Hur så?

Vot, vi finge då tillbaka Saima kanal på riktigt, en billig transportled för förädlad vatten. På egen bekostnad kunde vi rena Vuoksen till nytta för oss själva och för grannen. När Vuoksen vatten uppnått Syd-Saimens renhetsgrad skulle det kunna silas genom Karelska näsets grusåsar, Richtung St Petersburg, nära och naturligt. Yttermera skulle återlämnandet av Karelen förbättra Rysslands internationella image och därmed dess - och vår - kreditvärdighet. Dessutom kunde man tänka sig att bygga en kraftverkstunnel från Saimen till Wiborg, få åtråvärd, ren och billig energi och samtidigt minska på översvämningarna däruppe. Så kunde Finland ägna sig åt att rena vattnet i Norra Ladoga, medan ryssarna koncentrerade sig på den södra halvan. Hälsosammare vatten och mera fisk. Etcetera, etcetera...

Så det var en annan aspekt på det wiborgska vattentemat.

Per Erik Floman

Wiborgs Ångslups Aktiebolag
(Wiborgs Dampschiff- und Frachtverkehrs-Gesellschaft)

Fernsprecher:
Kontor Nord-Hafen 306, Kontor Disponent 141,
Disponent privat 62, Kontor Alto-Brücke 939,
Werkstatt u. Dock 925.

Vermittelt Personen- und Frachtverkehr in den
Wiborgs Schären, auf dem Salmakanal, dem
Vuoksenflusse und dem Suwanto-See durch folgende
Linien:

WIBORG — Jussila, Kurkela, Makulampi, Niemelä,
Pitkensaari, Raunistalo, Sääksjärvi,
Samola, Sääksjärvi, Tervajoki, Träng-
sand, Wederläs

ANTREA — Kiviniemi und Kiviniemi
Kuparsaari

KIVINIEMI — Kiviniemi

Vermietet Dampfboote in verschiedenen Größen für
längere und kürzere Fahrten an der Küste und
nach der See sowie zum Bugieren.
:: Übernimmt Bugierung. ::

WIBORG'S ÅNGSLUPS AKTIEBOLAGS
Werkstatt und Dock

Übernehmen alle zur MECHANISCHEN WERKSTATTBRANCHE gehörenden Arbeiten.
DOCK für Fahrzeuge bis zu 125 Fuss Länge.
Telefon 925.

Hur gick det med de wahliska Stradivarierna?

Det finns bara några hundra dränkta 1600- och 1700-tals stråkinstrument i världen. Många av dem vilar i miljonärers och oljeschejkers bankvalv som investeringsobjekt. Stiftelser och fonder äger en del, och somliga lånas ut åt längre komna violinister. En och annan världsstjärna spelar på egen värdefiol.

När nu detta är sagt, framstår det som mycket märkligt att en av tidens värdefullaste violinsamlingar faktiskt fanns i vårt Wiborg. Den ägdes av affärsmannen Harry Wahl (1868-1941) i det kända Bartramska huset uppe på Vattenportsgatans krön, i hörnet av Slottsgatan. Huset var byggt 1795 och dess hörnbalkongräcke med sitt B-monogram minns varje wiborgare.

I sin guldålder omfattade Wahls 6 Amati, 5 Guarneri och 7 Stradivarius, ytterligare 4 altvioliner samt 4 cello plus ett ospecificerat antal gamla tyska stråkinstrument. Samlingens värde var naturligtvis svårt att mäta, men sakkunniga hävdar att det i dag skulle röra sig om niosiffriga tal. Det förstår man, när man hör att man t.ex. i USA kan tillhandla sin Guarneri del Gesi för ungefär 17 miljoner mark - om man blott förfogar över das nöjige Kleingeld.

Men hur gick det för dessa dyrbara instrument under och efter kriget? Här om har det cirkulerat många rykten. Wiborgs Nyheter musikreporter har nu snokat fram en del uppgifter, bland annat via den kände violinbyggaren Risto Vainio, som via mellanhand tillställt redak-

tionen publicerat material om saken, signerat Kari af Hällström. Låt oss genast avslöja det tragiska faktum att denna förnäma violinsamling inte längre finns - den hamnade i Förenta Staterna och har spritts för himmelens vindar.

Boägget för Harry Wahls samling var en Belestrieri-violin, som hans far skaffat sig, jämte en Stradivarius, som inhandlats under första världskriget. Utgående från detta började sonen Harry resa runt i Europa för att genom köp och byten förkovra sin fina samling. Ett av de första köpen gjordes 1920 och föremålet var en Stradivarius, byggd 1702. Just det här instrumentet har, mirabile

dictu, 1986 återbördats till Finland genom att Andelsbankernas Centralaktiebank köpte den till sina samlingar.

Harry Wahl vill hålla en låg profil, varigenom blott en trängre krets kände till samlingens omfattning. Han lär ha sagt att han inte bryr sig om att anställa detektiver och vakter för att skydda skatten och därför ej heller håller den tillgänglig för allmänheten.

En av hans förtrogna var den wiborgske violinbyggaren Georg Schlieps, som emigrerade till USA efter Vinterkriget och som avlidit därstädes. Reporterens blyghet hindrar honom inte att berätta att han besitter

en Schlieps-violin som dessvärre inte kan mäta sig med de Wahliska giganterna. En annan invigd var violinpedagogen, sedermera professor Onni Suhonen, som Wahl utsåg till samlingens intendent.

Det lär ha varit mycket besvärligt att få fram fakta om vad som egentligen hände violinsamlingen under och efter kriget, och de flesta vittnesgilla har vid det här laget gått till sina fäder. Men Onni Suhonen, som inte tidigare velat berätta om saken, var den som räddade den värdefullaste delen av samlingen, och detta skedde i sista minuten strax innan Wiborg gick förlorat. För några år sedan bröt han tystnaden och förtäljde följande:

När det blev uppenbart att Wiborg under Vinterkriget skulle krigshärjas och då Wahl lämnat staden, körde Suhonen på egen risk i gång en räddningsoperation. Av skyddskårschefen utverkade han en bil åt sig, med vilken han jämte ett trettiotal av de finaste instrumenten i asigt före och under fiendeeld lämnade Wiborg, Richtung St Michel. Lasten bestod av åtminstone 23 violiner och 4 celloinstrument. Resten måste lämnas åt sitt öde. Samlingen fördes först på Kyyhkylä gård och flyttades senare till Inkilä gård i Juva. Som tack för bragden erhöi Suhonen en äkta Amati.

När Harry Wahl avlidit 1941 tog arvingarna naturligtvis hand om violinsamlingen. I något skede lär den ha förvarats i ett sydsvenskt bankvalv. Men slutligen togs den, enligt obekräftad hörsägen pantsatt för lån,

över till USA och hamnade därefter i främmande händer i olika delar av världen. Detta var självfallet en oersättlig förlust för vårt land, men kunde knappast ha förhindrats av statsmakten, som hade kunnat internera, hade händerna fulla med stora, nationella ödesproblem.

Man lär känna till endast några få wahliska violiners senare öden. En Stradivarius ägs av den världsberömda violinisten Nathan Millstein, en lär finnas i Sverige och Suhonen hade sin Amati, cellisten Gregor Pjatigorski sägs ha skaffat sig en cello ur wahliska samlingen.

Om WNs upplysta läsare på resor, konserter eller lopp-torg stöter på en fela, som förefaller wahlisk, och om samtidigt habegär uppstår, kan man med fördel vända sig till WNs redaktion för kontroll. Redaktionen har nämligen i sitt kassaskåp en komplett förteckning över den wiborgska samlingen. Men handla snabbt, ty priserna stiger!

P. Forte

Så här tedde sig Bartramska-Wahliska huset 1996. Huset är byggt 1795, vilket gjutits i räcket, men man anser att dess källarvåning fanns redan på 1600-talet. Under balkongen reporterens hustru och sväger.

Poslednje novosti iz Vyborg

Efter sin sjuttonde reportageresa till Vyborg börjar WNs reporter ha perspektiv på utvecklingen. Koncentrerat kunde detta beskrivas så här: **Byggnader och infrastrukturer förfaller allt mera, men i gamla stan finns det några exempel på stilskickligt genomförda renoveringar eller nybyggen, där man hållit sig till 1700-tals stil och proportioner. Köpenskapen, särskilt på Salutorget, har vuxit kraftigt i omfång och reda. Bilparken är påtagligt större.**

Befolkningens klädsel skvallrar om en viss standardhöjning och de små skolbarnen är påfallande prydligt klädda och friserade. Men det totala intrycket är alltså jämt torftigt.

Det som särskilt slog mig var emellertid befolkningens attityder. På 60-talet kände man sig sedd som fiende, efter perestroikan som underligt turistmedköpkraft. Men 1997 ägnades vi ingen större uppvaktning, snarare brydde sig vyborgarna inte just om oss. Detta tolkar jag som stärkt självkänsla.

En annan reflexion: om och när omfartsvägen förbi Vyborg någon gång blir färdig blir staden en avkrok, hotad av utarmning, ty den backas inte upp av något omland.

Gravfrid och kyrkomöte

I sitt senaste nummer kunde WN rapportera om uppförandet av ett minnesmonument vid Gamla Domkyrkans ruiner – och att Heikki Häiväojas skapelse redan skändats. Ortsbornas hälsning kom ett par dagar efter invigningen i form av en hög mänskliga ekskrementer. Fem veckor senare demolerades monumentet av en traktor. Privata traktorer torde inte vara så allmänna i Vyborg. Knappast finns det ändå ett samband mellan detta och den kommunalpolitiska surmulenheten då finska kulturministeriet körde över Vyborgs myndigheter vid beslutet om minnesstenen. I varje fall kan WN nu publicera en färsktagen bild av förödelsen – ca ett år efter det att staden lovade reparera skulpturen.

Den förstörda minnesstenen vid f.d. garnisonskyrkan. Den finska texten: Viipurin kentahtausmaa sodassa 1939–1940 kaatuneen tässä leppävän 108 suomalaisen sotilaan muistoksi. Foto B. Hästö 27.5.1997.

Vissa associationer angrep f.ö. WNs reporter – vars familjegravar i Sorvali ligger under en nydragen landsväg i det plundrade gravgårdslandskapet – vid hans resa till Irland. Där vilar årets avlidna sida vid sida med de döda från tusen år på orörda gravgårdar överallt i det intressanta landet.

År 1997 ordnade det finska Församlingsförbundet sina 38:e kyrkodagar på ett nytt sätt. Man firade den första dagen 5.6.1997 i Vyborg och fortsatte sedan tre dagar på vår sida om gränsen. Det må nämnas att kyrkodagarna hållits i Wiborg senast 1922. Nu var det Petri Pauli kyrka och Paradplanen som var huvudscen för möten och gudstjänster. Över 1000 finländare och 250 ingermanländare deltog, och stadens fäder var flitigt med. Dagarnas tema var försoning. En kulturell bit var uppträdanden av den vyborgska dockteatern Bolero och av Novospasskis klosterkör. I samband med detta donerade St Michels domkyrkoförsamling en tiostämmig orgel åt P.P. kyrkan, och den har ovanligt nog placerats nere i kyrksalen till vänster om ingången.

Nytt och gammalt från byggfronten

Som alla vet är de talrika villaområdena kring f.d. Wiborg tämligen barskrapade på villor efter krigens förödelse. Men nu börjar en och annan nyrik vyborgare bygga. Exempelbilderna är från Tamminiemi nära Horttana, där enligt vår sagesman "en slottslik tegelvilla" blivit färdig, och en annan är under uppförande.

Asfalterad väg leder fram till lyxvillorna i Tamminiemi.

Hur man i samma trakter sköter om gamla hus illustreras av byn Nuoraas stolthet, invid järnvägsstationen, Karjalan Perunas fabrik. Obs. det pietetsfulla bevarandet av namnskylden.

Ett sätt att lösa återflytningsproblematiken visas på vidstående bild. En flytande sommarstuga är ingen dum idé.

Vår svenska spårvagnsforskare och -reporter Per Rickheden besökte nyligen Vyborg och kunde förtälja att en påhittig vyborgsk affärsman planerar att konstruera en glasskiosk i form av en klassisk wiborgsspårvagn, som skall uppställas på en skenstump på Torkeln. WN hoppas att byråkraterna inte sticker käppar i spårvagnshjulen.

Fynd i Monrepos

Hufvudstadsbladet visste i somras berätta att man vid parksaneringen i Monrepos stött på en 180 cm hög granitskulptur. En kvinnofigur, troligen av Eemil Halonen, ej att förväxla med kusinen och målaren Pekka H. Eemil Halonen var pionjär på granitskulpturer och hade bl.a. gjort sex dylika för det Lallukkaska palatset vid Repolagatan. Ännu intressantare var det fynd, som WNs utsände spårade i Monreposparken: det störtade självständighetslejonet från Tervaniemi!

Snöplig reträtt undan Peter den Store: Finnes självständighetslejon i exil på gräsmattan i Monrepos.

eller latest news från det ryska Vyborg

Aaltos bibliotek

Finska sponsorer, stiftelser och myndigheter samt internationella arkitektkretsar stretar fortfarande med saneringsprojektet, samtidigt som populasen dryftar meningsfullheten i att hjälpa dem, som förorsakat förfallet. Röster har också höjts till förmån för Uno Ullbergs konstmuseum med dess monumentala läge och stiliga arkitektur, vilket skulle berättiga till ett lika stort intresse.

Viipurin kirjaston Suomen restaurointiyhdistys och Vyborgs stad har avtalat om reparation av den f.d. vaktmästarbostadens sålunda, att den kan användas som projektstudio för restauratörerna. Entreprenör H. Hänninen skall sköta grovgörot. Arkitekt Mustonen från Aaltostiftelsen berättar att man vid detta arbete även utprovar lösningar som kan bli aktuella när läsesalen restaureras. Det sistnämnda är ett stort projekt, som kämpar med byråkratisk fördröjning också på vår sida, men man siktar på att få jobbet gjort till Aaltos 100-årsjubileum 1998.

Det kan nämnas att Aaltokommittén i Italien 1996 donerade 600 000 mk för bibliotekets sanering. Totalkalkylen går lös på ett tiotal miljoner, varav ryssarna borde betala hälften. Tillskyndarna av saneringarna hoppas att en lyckad funktis-restaurering blir god exportreklam för finskt kunnande. Man påpekar också att aktionen inte är hjälp åt ryssarna, utan en kulturell plikt att bevara Aaltos epokgörande verk för eftervärlden.

Landskapsarkivet på Tervaniemi

I augusti 1997 ingick i KARJALA ett reportage om "Ullbergs arkiv" och en intervju med hr chefen V. Pantelejev. Han visste berätta att arkivet är en filial till huvudarkivet i St Petersburg. Under Vinterkriget lär vi ha lyckats evakuera ca hälften av de finska handlingarna. I dag har man tre hyllkilometer sådana i Vyborg.

Karjalan Peruna i Nuora.

Finnen Maritti har löst sina sommarstugeproblem genom att bygga en stuga med bastu på en flotte och förankra den i Wiborgska viken i sundet invid f.d. Niemenlauta gård.

Pantelejev säger att man samarbetat med de finska arkivmyndigheterna i St Michel sedan 1950, och det finns numera ett avtal om utbyte av arkivhandlingar. Han beklagar att finska forskare och genealoger rätt sparsamt utnyttjat det "finska" materialet.

Vi lär ha försökt få materialet återlämnat, men lyckats bara i detaljer. Dock planerar man mikrofilmning för St Michel, men originalen ger ryssarna inte ifrån sig. "Ur den ryska historiens synpunkt är de för värdefulla"! Gäller resonemanget också det sammaledes bortrövade

Färjan till Dödens ö – förr i världen.

Karelen?

WNs redaktion fick för sin del för ett par år sedan av Hans Andersin en lista över det finska materialet samt några kommentarer. Han säger bland annat: "Vid erövringen av Wiborg sommaren 1944 blev arkivet kvar i staden. Det upptäcktes senare av en grupp från Finland i en källare och flyttades av stadsledningen till arkivbyggnaden. Senare har en del flyttats till Petroskoi resp. St Petersburg om det hänför sig till orter utanför nuvarande Wiborgs jurisdiktion."

Den fullständiga ryskspråkiga förteckningen (206 sidor A4) över de bevarade handlingarna omfattar bl.a. länestyrelsen, länets städer, beskattning, kronofogdar och länsmän, mantalsskrivare, polisväsendet, tullen, fängelserna, hovrätten, lagmansrätter, kämmerrätten, tingsrätter, postväsen, försvar, lantmåteri och kommunalförvaltning. Dessutom finns där mängder av kartor och företag och föreningar.

Vyborgs gatubarn för hjälp

Diakonistiftelsen i Lahtis, som har sina rötter i vårt och Hackmans Wiborg, har jämte sitt Diakoni-institut efter år av förberedelse inlett en hjälpverksamhet i Vyborg, för vilken man söker stöd av EU. Det gäller arbetet för gatubarnen i Vyborg, som komplement till de lokala myndigheternas insatser. Man lät diakonistuderande kartlägga situationen, vilket följdes upp av ett lärarteam. Man kom till att det kan finnas ca 800 barn i Vyborg som är i behov av hjälp. Den officiella siffran är 300. Många av dem har nog hem, men förhållandena i dessa är så eländiga att barnen måste hjälpas på traven.

Verksamheten bygger på kristlig grund och därför samarbetar man med den finska ev.luth. församlingen. Lahtisborna har nu kunnat öppna en stödjepunkt i det ryskbyggda hus, som ligger i hörnet av Possegatan och Slottsgatan. Här får ungarna dagligen ett varmt mål med soppa och kakao. Några tiotal barn är redan med.

Tillsvidare sköts "stationen" av frivilliga, som arbetar i skiften om tre veckor, med tolv timmars arbetsdag lär det bli i praktiken. De har praktiserande diakonielever som sina assistenter. Samtidigt utbildar man rysk personal, ty om EU-stödet erhålls kan man anställa fast rysk personal.

I samarbetet deltar även Vyborgs distriktsanatorium, som under de senaste sex åren erhållit en hel del sjukhusutrustning i gåva av Lahtisborna.

Jippon och turnéer

Lappeenrannan Karjalakuoro konserterade i Vyborg tillsammans med stadens Akademiska Blandade kör och en kör från Svetogorsk. Vyborgskörens 20-årsjubileum hade f.ö. firats i "Pirunkirkko" och kören har varit på svarsvisit i Villmanstrand.

En kolonn med 70 gamla bilar åkte i juni till Vyborg för att ställas ut vid hotell Drushba. Fordonens samlade en begestrad publik. Tyvärr uteblev samlarkollegerna från Petersburg – ribbskräck!

Vyborgska galoppet ordnades även 1997 med 12 km löpning eller 4 km gånglunk, 1500 ryska och 500 finska deltagare. De fick en minnes-

medalj föreställande Eliel Saarinens stationsbyggnad, m/1913. Bara idé! Arrangörer: Viipurin Urheilijats stödförening, Viipurilaisen Osakunnan ritarikunta och värdstaden.

Viipurin Suomalainen Pursiseura firade sitt femårsjubel på Slottet. På ett symposium diskuterades bland annat möjligheterna att segla i vatten kring de f.d. finska öarna i Finska viken, man kappseglade runt Hogland och utlovades avskaffande av lotstvänget. VSPs kommodor är hr Martti Hannelin, samarbetspartnern Vyborg Sea Club leds av gasp. Sergei Iljushonok. I båthamnen vid Tervaniemi rymms 80 flytetyg. År 1996 anlidades den av 700 båtar.

Den på vår tid fina Central-idrottsplanen är helt förfallen. Man planerade en simhall framför den, men pengarna räckte inte till. Nästa drag var en parkeringsplats. Men det kom för få bilar. Så nu fungerar där ett anspråklöst salutorg, där invånarna i det nya Vyborg på Kolikkobacken kan köpa bröd, fisk, frukt, grönsaker, tobak, kaffe, kläder - your name it.

Stadens nya organisation

Vid valet för ett par år sedan förändrades förvaltningsmodellen för Vyborgs-distriktet i så måtto att man övergick till en kommunalfullmäktigeförsamling, ett slags parlament, bestående av 70 valda förtroende-personer. Detta organ replacerar det tidigare tjänstemannastyret. Församlingen sitter i fyra år och dess uppgift är att göra upp förslag och fatta beslut rörande ekonomiska spörsmål samt att övervaka tjänstemännens förvaltning.

Det uppges, något överraskande, att distriktet, som omfattar området mellan Antrea och Terijoki, har en befolkning om ca 200 000 personer, varav Vyborg skulle ha bara 40 000. Stadens sterke man uppges vara hr Vladimir Kirillov, ordförande för högsta rådet och stadsdirektör i Vyborg tillika, samt dessutom ledamot av parlamentet.

Per Rickheden berättade en gång att han när han rotat i Vyborgsarkiven bl.a. har stött på följande fras i ett officiellt dokument "Vyborgs ryska historia började den 13 mars 1940, när staden återfördes till sitt moderland". - Sic!

Det framgick också att folkmängden i Vyborg, om vi börjar med 1.1.1941, var 50 723. Förmodligen blev siffran 0 mellan verserna för att 1.1.1945 var 2 473, 1.1.1946 10 414 och 1.1.1947 27 336. Så fyllde man alltså på. 1957 uppgavs 38 668 personer bo i Vyborg.

I dag varierar gissningarna mellan 40 000 och 80 000, ett gängse förmodande.

I ett intressant reportage i Suomen Kuvalehti konstateras att det småningom uppkommit en liten intelligens i Vyborg, bestående av konstnärer, redaktörer, företagsledare och tjänstemän, som aktivt verkar för att utveckla ett slags "finskrisk identitet" för staden. Till det har man kommit efter socialismens och sovjetsystemets sammanbrott, som lämnade kvar ett väldigt vacuum. Det försöker man fylla ut med element ur stadens blomstrande förflutna. Man intresserar sig för dess finska historia, finska hus och gatunamn etc., trots att våra gamla symbolvärden är tämligen främmande för de rotlösa vyborgarna. No vot.

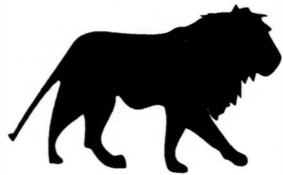
Pjotr Jarlovitsch

Gäller det blommor kontakta oss

LISA WARD

Södra kajen 14
00130 Helsingfors

Wiborgspolisen på lejonjakt

- eller "så tuktades censuren"

Det finns uppsjö av s.k. mus-tiga wiborgshistorier. En del av dem är kanske inte alldeles lämpade för trycket. Charmen med många stories ligger i deras okontrollerbara trovärdighet. Typiska wiborgshistorier känner vi till från boken När vi voro skolpojkar.

En av pärlorna i branschen snokade WNs musikredaktion upp i den s.k. profana musikkulturen, närmare bestämt Wiborgs Sångarbröders och Viipurin Laulu Veikots då ännu gemensamma 25-årshistorik av årgång 1922. Publikationen var tvåspråkig. Den historia som nu ska berättas är signerad A.S. (Allan Schulman?) och ingick på finska. Den serveras i fri översättning för begrunden av de läsare, för vilka intet mänskligt är främmande, ej heller zoologiskt, musikaliskt eller politiskt...

Klubbaftnar med sug

Wiborgs Sångarbröders klubbaf-tnar var redan under de första åren mycket populära tilldragelser. Sålunda anmälde sig, utöver sångarna, talrika passiva gynnare långt i förväg och det var nästan alltid fullt hus när WSB ställde till med sina publika aftnar.

Signaturen minns nu speciellt en sådan, anordnad hösten 1899, en som blev omtalad land och rike runt sedan t.o.m. "Münchner Neuste Nachrichten" refererat incidenten.

Hellström - sångarhövding och kuplettmakare.

Festsalen var för övrigt dekorerad med ovanligt ståtliga, höga enrisbuskar, alluderande på Juhani Aho's "katjainen kansani". Väggar-na pryddes av konstfärdiga karrikatytyrer av sångarbröderna. Omnäm-nas bör även den festliga dörrvakt-mästaren, gårdskar från Ehren-burgska huset, iklädd trekantig hatt och hanterande en lång stav med fladdrande band och med WSBs sil-vermärke i förstoring i toppen. Den-na stav stötte han tre gånger i golvet för varje anländande gäst innan han öppnade dörren för dem.

Bobrikoffiana

Festen började som vanligt med

Hjalmar Hellströms hälsningstal, följt av körsång med mera. Så småningom blev det tid för kupletter och det var då som Stenström på ett eller annat sätt skulle få att lämna salen. Klockan var då ca 10 på kvällen.

Det begav sig vid den tiden att ett stort tält stod uppställt på Rödabrunnstorget. Där kunde man betrakta olika vilda djur i burar; tigrar, ett lejon, en panter, en boarm med

mera. Wiborgarna gick man ur huse för att titta på vild djuren.

Vad som nu hände på festen på Belvédère var att hr polismästarn kallades till telefonen, där, som man trodde, en av stadens konstaplar i stor nöd bad om skyndsamma instruktioner, emedan det största vild-djuret, lejonet, hade brutit sig ut ur sin bur och rusat iväg i stadsvimlet, där det ofredat människor och hus-djur. Senast hade man sett lejonet lunka iväg mot Kolikkobacken.

Polismästarn, en handlingens man, avlägsnade sig i sportsträck på lejonjakt. Meddelandet om detta väckte oro bland festpubliken, var-vid man kunde se mängden familjefar rusa till telefonen för att varsko hustrun (som i dess kretsar kallades "magistraten") och, märk väl, att far inte var att vänta hem innan odjuret fåtts bakom lås och bom.

Programmet på festen kunde fort-sätta och de farligaste numren genomfördes lyckligen. Men mitt i en kuplett, som nagelför bankerna, hände det. Sångarn kritiserade bankerna för att de vid den tiden lade beslag på alla pengar för sina bankpa-latsbyggen varför de skötte sina låne-kunder lika "vänligt som Bobrikoff behandlade vårt land". Vid denna replik klev en gendarm i full ornat fram och framröt "nellsja!" samt för-bjöd artisten att fortsätta med ku-pletten. Publiken blev orolig, men då uppenbarade sig "Poku" med en liten karaff jämte snapsglas i hän-

derna och erbjöd med en artig bugning gendarmen en sup. Gendarmens ansikte lyste upp, han accepterade supen, ändrade mening och kvad "pashaluista, fortsätt!". Detta förfarande upprepades några gånger, när texterna tog sig farliga vändningar.

Efter kuplettnumren återvände slutligen hr Stenström, som sade sig ha kört omkring i hela staden och Kolikkobacken därtill, utan att ens finna spår av det förrymda djuret. Sedan hade han begivit sig till lejo-nets kula på Rödabrunnstorget blott för att finna både djur och vakter i djupaste sömn. Så bar det av till den glada karonkan igen, varvid han emottogs med en färsk kuplett, till-yxad av Hellström och den började så här:

En nyhet jag förtälja vet.
Ett lejon från sitt stängsel smet.
Och jagat nu, hungrig och arm
I stans esplanad var je rysk gendarm
osv. osv.

Jublet var stort och festen fortsatte som brukligt in på småtimmarna.

Happy end

Följande dag uppenbarade sig rik-tiga gendarmar på Belvédère, ledda av en Kramarenko, för att undersöka terrängen, ty de hade fått nys om programmet. De upptäckte snart ett stort plakat där man överst hade tre stora bokstäver W.S.B. En rysktal-lande kypare Martinoff tillfrågades om vad detta kunde betyda. Den mot sina kunder lojale M. svarade naturligtvis "Wiborgs Sångar Bröder". Detta tillfredsställde inte den ryska patrullen, som "på stan" hört att bokstäverna skulle tolkas som "vot svinja Bobrikoff"! När de emel-tertill inte fann något annat provo-cerande frågade de kyparen om här inte sjungits elakheter om gendar-merna. Men Martinoffsvarade "gen-darm, njet - det hörde jag inte, men nog "charmant!" och det många gånger".

Den ovannämnde "Poku" reste sedan till Bayern och man tror att det var han som läckte ut storn till München Neuste Nachrichten.

HACKMAN

metos

Kvalitetsprodukter
för storkök

Tyrgils Orden i Wiborg

Den 3 september 1997 företog en grupp på 32 personer en färd till utställningen Det svenska Wiborg, inklusive sightseeing och Runda-Torn-lunch. Avslutningen begicks till tonerna av sherry och snacks på Niemenlautta (se dagens artikel) hos Hans Andersin.

Slottsfrun, museichefen Svetlana Abdulina mötte Tyrgilsfolket, som just betraktat den permanenta utställningen Det svenska Wiborg. Frun visste berätta att det i slottsmureten till vänster på bilden pågick en utställning om Sverige.

Vellamo - en av de nio båtarna som från Slottsbron trafikerade Vikens villabebyggelse.

Två wiborgsresenärer i begrundan över skönheten på Finska viken med de holmar som borde vara våra. Den fina utsikten har man från havsstranden på Niemenlautta.

Östsvenska Kvinnoförbundet

gjorde den 27 maj 1997 en lyckad exkursion till Wiborg med dr Carl Jacob Gardberg som inspirerande guide. Här kommer två bilder från wiborgsdamernas utfärd.

Rundvandringen startar där Kungsvägen kom in.

Wiborgsresans guide Dr Gardberg.

Slottet, fotograferat från Norra Vallén på 1920-talet av Torsten Rancken.

Wiborgs Nyheter tackar bildleverantörerna:

Tord Alfthan
 Hans Andersin
 Jarl-Olof Floman
 Per Erik Floman
 Tua Floman
 Gunilla Kranck
 Helsingfors Universitetsbibliotek
 Kay Hällfors
 Bror Hästö
 Rainer Knapas
 Jalle Lagerblom
 Mirja Paatero
 Herman Parland
 Pentti Somerkoski
 Wiborgs Arkivförening
 Marianne von Wright

Volksfest in Papula, "Pilipuu".

Der Pavillon des Touristenvereins, i en tysk turistbroschyr – gäller Papula.

Den nya Eliaskyrkan 27.5.1997.

Paradplan som paradplan på 1930-talet.

Chanson sans parole...

Salakkalahti vid sekelskiftet.

Så sent som 1875 såg Wiborg utanför Vallen, öster om Rådhusorget, så här ödsligt ut sett från Pantsarlaks.

Vad får du för 50 000 mk?

Ca 1 012 liter målfärg.

Med Aktias Kortkredit har du hela tiden på dig max. 50 000 mk i kontanter och har alltså råd med t.ex. mindre impulsköp.

Aktias Kortkredit är förmånligare än att köpa på avbetalning och ger dig större spelrum än affärernas egna kreditkort.

Familjen Luukkonens "Kesäranta" vid Suomenredenspohtja - före och efter behandlingen.

Minnesstenen för i Wiborg begravna, där nya Domkyrkan stod.

OY FENNOSCANDIA CHARTERING AB

Skeppsmäklare
Helsingfors

Tel. 642 911
Telex: 124 415
Fax: 604 619

Disponentbyrå WAGER & CO AB

Maringatan 8-10
00160 Helsingfors
☎ 662 540, 660 236

STARCKJOHANN

Forna elever i Wiborgs lärdomsskolor

samlas till kamratfest i Helsingfors

lördagen 7.3.1998 kl. 14.00

på hotell Marski, Mannerheimvägen 10.

Supériset 320 mk, inbetalas på Merita-bankkontot 127030-14519 före fredagen 27.2.1998.

Kontomottagaren, Viipurin Oppikoulut, samt Din skola och Ditt namn bör skrivas på giroblanketten, vars kopia Du medtager till festen.

Hotel Wiborg

am Marktplatz

wird empfohlen!

Komfortabel eingerichtete Zimmer.
Erstklassiges Restaurant.

Fernsprecher 1701 u. 934.

A. Jarvainen.

Vy från Karjaportsgatan,
inne på Handelsgilletts
gård.

Rainer Knapas

Kaméerna på Monrepos

En inblick i Ludwig Heinrich von Nicolays samling med avtryck av antika gemmer. Universitetsbiblioteket

Egentligen borde de inte kallas kaméer, d.v.s. med figurer utskurna halvädelsstenar, även om de ser likadana ut som de ovala broscher som damer ibland bär ännu i dag. Ludwig Heinrich von Nicolay hade på Monrepos en kollektion med avgjutningar i olika material av antika kaméer, med figurer i upphöjd relief, och s.k. gemmer, med inskurna figurer. Bara några av gemmerna var skurna i äkta halvädelssten, men samlingen var den överlägset största i sitt slag i Finland.

Förutom åt det berömda biblioteket på Monrepos ägnade von Nicolay ett stort intresse åt denna sin *Antikensammlung*. Hos furstar och regenter hade antika kaméer eller "skurna stenar" – pierres gravées – ända sedan medeltiden varit ett stående inslag bland skattkamrarnas praktikpjäser. 1700-talets nyklassicism och intresset för antikens konst, litteratur och mytologi gav upphov till en ny våg av intresse för gemmerna som vittnesbörd direkt från antiken. På samma sätt som senare tiders frimärken var gemmerna en halv värld i miniatyr; de var ofta bara en halv tum eller mindre i diameter. Man samlade och katalogiserade, efter länder och motiv, precis som frimärkssamlarna, plöjde genom kataloger och studerade dem med lupp.

De antika gemmerna var mycket viktiga för 1700-talets nyklassiska konst; kopparstick ur ett av J.J. Winckelmanns arbeten i biblioteket på Monrepos. Universitetsbiblioteket

Daktyliotekens värld

På von Nicolays tid såg man gemmerna som autentiska fragment från antikens guldålder. Gemmerna konkretiserade konsten hos "de gamle". Dyra och svåråtkomliga original – och oräkneliga förfälskningar – cirkulerade på antikauktionerna i Europa. Genom massproduktion av avgjutningar eller avtryck kunde gemmernas värld emellertid bli tillgänglig även för vidare kretsar av samlare. Tidigare hade man utgett illustrerade kataloger över berömda samlingar men under 1700-talet utvecklades olika metoder för efterbildning av gemmer i naturlig storlek, antingen genom avtryck i en massa, där svavel var en viktig beståndsdel, eller genom avgjutning i olika slag av färgad glasmassa, "pasta".

Avtrycken kunde framställas till billigt pris och såldes som färdiga, förpackade och katalogiserade samlingar, s.k. daktyliotek. För von Nicolay var gemmerna ett livslångt intresse och han lade upp en ansenlig samling genom inköp, gåvor och byten. Han såg också till, att sonen Paul redan som barn grundade en egen samling. Sonen studerade från unga år i Tyskland och fadern sände honom med jämna mellanrum från Wiborg nya avtryck och instruktioner.

Mot julen 1790 meddelade fadern med en viss stolthet, att han redan hade samlat 2 000 "Pasten", avgjutningar i glasmassa, och över 4 000 avtryck i svavel. Som en stor sällsynthet fick Paul motta två avtryck av stenar som storfurstinnan Maria Feodorovna själv hade skurit, porträtt av henne själv och hennes gemål, storfurst Paul Petrovitj. På hösten 1792 kunde fadern framhålla att han nu hade nästan 10 000 avtryck i svavel och ungefär 3 000 avgjutningar i glaspasta. I januari 1794 donerade von Nicolay en uppsättning med avgjutningar av sina gemmer, 2 500 stycken, till sonens lärare och mentor, den kände diktaren och Homerosöversättaren Johan Heinrich Voss i Eutin.

Psyche-vasen

I von Nicolays samling ingick en bland konnässörer mycket känd antik pjäs, en liten vas, tre och en halv engelsk tum hög, skuren i indisk flerfärgad sardonyx och prydd av en relief med Psyche-motiv. Vasens rika mytologiska motivkrets, med bl.a. den fjärlsvingade Psyche, Apollon, Artemis och Afrodite, har tolkats som en bröllopsallegori. Själva vasen var avsedd för förvaring av nardus eller annan dyrbar vällukt.

Vasen finns i denna dag i Eremitagets samlingar i S:t Petersburg. Ursprungligen hade den två handtag, av vilka endast spåren kvarstår. Enligt skick och bruk under renässansen har den varit monterad på en numera försvunnen fot av guld, besatt med ädla stenar. I detta skick omtalas den år 1633, då vasen tillhörde änkan efter den franske marskalken de Roquelaune. Därefter ingick den i kardinal Mazarins berömda samling av ädelstensexponater. Efter kardinalens död inköptes samlingen av Ludvig XIV själv. Hovförvaltningen avyttrade sardonyxvasen år 1752 till antikhandlaren Lebrun, som sålde den vidare till gravören Jacques Guay. År 1756 publicerades en avbildning av vasen i greve Caylus berömda gravvyverk *Recueil d'antiquités*, ett grundläggande arbete för 1700-talets antikuppfattning och välkänt för alla samlare och konstnärer.

Härefter kan vasens vandring till von Nicolay i S:t Petersburg och Wiborg inte exakt följas. Man har gissat på franska revolutionens omvälvningar och att den via de talrika emigranterna skulle ha hamnat i

Ryssland. Nicolay uppper i juni 1799 att han nyligen har köpt vasen i S:t Petersburg för en ansenlig summa och att han hade för avsikt att låta utge en illustrerad beskrivning av den. Denna beskrivning skulle utdelas bland von Nicolays höga bekantskaper i England. Med rätta ansåg Nicolay vasen vara så värdefull, att endast "någon rik Lord" skulle kunna spekulera på den.

Psyche-vasen av indisk sardonyx, en av dyrbarheterna i Eremitagets samling av antika kaméer och ädelstensarbeten. Universitetsbiblioteket

Gemmologins handböcker nämner bland världens äkta antika sardonyxvaser bara tre som är jämförbara med von Nicolays vas. En finns i museet i Berlin, en i Braunschweig och en ("Den helige Martins vas") i klostret Saint-Maurice d'Againe.

Den mest berömda antika sardonyxvasen med figurframställningar under 1700-talet var den s.k. Barberini- eller Portlandvasen, som tillhörde hertigen av Portland. Den var deponerad som en enastående raritet i British Museum. Portlandvasens färgkombination, vita reliefer mot blå bakgrund blev via porslinsfabrikören Wedgwoods massproducerade s.k. Jasper ware omåttligt populär i Europa. Ett svårt slag för den höga sakkunskapen kom år 1845, då en berusad och förvirrad besökare helt enkelt slog sönder Portlandvasen i sin vitrin med en annan skulptur som tillhygge. Det visade sig att den ingalunda var av sardonyx utan av färgad glasmassa. Den världsberömda vasen gick i mera än 200 bitar, men limrades nödtorftigt ihop igen.

När Paul von Nicolay första gången reste till London 1799 som ung diplomat hade fadern bara tre önskemål. Han ville ha en avgjutning av Portlandvasen, ett exemplar av den illustrerade katalogen över gemmerna i hertigens av Devonshire samling och ett litet förråd av den glas-

pasta i olika färger som man i England använde för avgjutningar av gemmer.

År 1801 skickade von Nicolay iväg sin egen dyrbara sardonyxvas utomlands med sin son, för att försöka få den såld, först i Köpenhamn eller sedan i London. Han var i trängande behov av pengar för nybyggnaden och parkanläggningen på Monrepos. På sedvanligt ryskt sätt hade det visat sig att skörden hos hans livegna bönder i Tambovska guvernementet igen hade slagit fel och alla inkomster uteblivit, enligt godsförvaltarens redogörelser. I Danmark visades inget intresse och även i London förblev vasen osåld till det begärda priset. Redan då var von Nicolay beredd att donera den till de kejserliga samlingarna i S:t Petersburg, ifall den inte kunde säljas. Försäljningen lyckades inte, och vasen införlivades omsider med Eremita-

gets samlingar år 1815 som en donation av von Nicolay till Alexander I.

Gemmers öden

Nicolays antiksamling med avgjutningar eller avtryck av gemmer var tämligen stor. I det speciellt för ändamålet tillverkade skåpet på Monrepos fanns ca 13 000 avtryck, medan till exempel hans samtida Goethe, också en samlare av antiker och konst, i Weimar hade bara 4 500 motsvarande. Samlingen stod länge orörd kvar på Monrepos och förvisades ibland för intresserade besökare. Det sägs, att de sista ägarna till Monrepos, familjen von der Pahlen, på 1930-talet och ännu senare talade om "kaméerna" som en förlorad, värdefull kuriositet. Vad hade hänt med von Nicolays *Antikensammlung*?

Svaret är enkelt. Det stora skåpet med sitt innehåll står i denna dag i Nationalmuseums källarvåning i Helsingfors. Det tillhör Helsingfors universitets mynt- och medaljsamling, som förvaras i samband med Nationalmuseums myntkabinett. Helsingfors universitet fick motta samlingen av gemmer samtidigt som Universitetsbiblioteket fick hela Monrepos bibliotek som deposition, år 1916 av Paul von Nicolay. Gemmerna uppfattades då som en del av biblioteket men placerades på sin riktiga adress inom universitetet, bland de övriga antikvariska samlingarna. Universitetet hade också från tidigare ett mindre antal motsvarande avgjutningar av gemmer, bland annat hade kejsar Nikolaj I donerat ett s.k. daktyliotek med anledning av det nya universitetshusets invigning i Helsingfors 1832.

Ludwig Heinrich von Nicolays egenhändigt skrivna katalog över gemmerna finns kvar, inbunden i två vackra band. Om man öppnar dörrarna till det specialtillverkade skåpet med alla de små, små lådorna och de tusentals granna avtrycken kan man stiga rakt in i 1700-talets kulturvärld, bland antikens gudar eller hos von Nicolays på Monrepos.

FINLANDS LEDANDE AUKTIONSHUS TILL ER TJÄNST

Har ni för avsikt att sälja konst, möbler, skulpturer, silver, smycken, design etc.?

Våra erfarna experter står gärna till er tjänst. Vi erbjuder fri värdering på vårt kontor eller hemma hos er.

För närmare information vänligen kontakta:

PAUL HÖRHAMMER

Inhemsk och utländsk konst

MARJALEENA LINDBERG

Silver, smycken, design

MARIA EKMAN

Möbler, design, porslin, mattor

CHRISTIAN BOMAN

Inhemsk konst

Tel. 09-6689110,

fax 09-6121266

www.bukowski.fi

Bukowski's
HÖRHAMMER

Stora Robertsgatan 12, 00120 Helsingfors